

KÖZLEMÉNYEK

NAGY-L. ISTVÁN

A FRANCIA HÁBORÚK MAGYARORSZÁGI TÁBORNOKAINAK CSAPATNEMI HÁTTERE

A hadsereg elitjének meghatározásakor a társadalomtudományos definícióból indulhatunk ki, mely szerint az elit tagjai a hatalmi pozíciók elfoglalói, vagy a hatalom közelségében lévő személyek, definíció szerint pedig azok, akik rendszeresen és hosszabb időn át részt vesznek az egész társadalomra kiható döntések meghozatalában.¹ Ha ezt a meghatározást a 18–19. század fordulójának császári-királyi hadserege² tekintetében alkalmazzuk, akkor valójában nagyon kevesen tartoznának ebbe bele. A döntéseket maga az uralkodó hozta, nominális tekintetben a döntések elsöprő többségének előkészítését pedig nem is mindig katonai személyekből álló hivatali apparátus végezte.³ Rendkívül önkényes lenne azonban a döntések körének szűkítése és az azok előkészítésében résztvevők körének kiválasztása, mivel az egyes döntések egyediségük mellett összességében is egyfajta szokássá, szokásjoggá alakultak, gyakran kodifikáció hiányában is.

A császári-királyi hadsereg elitjének meghatározásához érdekesebb a hatalom kérdésköréhez nyúlni. Ebben a tekintetben a tábornoki rangot elérők rendelkeztek egy olyan jellegű általános hatalommal, amely a tábornoki ranghoz kötődött, alacsonyabb rangú személyek illet legfeljebb csak időlegesen kaphattak meg, utólagos jóváhagyás mellett. Ez a hatalom pedig a vezérletet jelentette, ami magában foglalta a parancsnoksága alá helyezett egységek, csapatok feletti utasítási jogkört.⁴ Az egyes egységek parancsnokai csak ideiglenesen kaphattak ilyen jellegű jogkört, alapesetben csak saját egységük vezényletét látták el.⁵ Tehát az archontológiai szempont érvényesült az elit meghatározása tekintetében.

A hatalom, illetve a katonai döntéshozatal befolyásolására tábornoki rang alatti tisztiek vagy nem katona politikusok számára is adódhatott lehetőség. A táborkar tisztjei voltak felelősek a hadműveletek tervezéséért és kivitelezéséért, erődök tervezői, építői is befolyással voltak az erőd védhetőségére, de csak közvetett módon. A hadügyeket befolyásoló politikusok jelensége általános a történelemben, de a befolyás ebben az esetben sokkal inkább az összbirodalmi, összhatalmi jellegben, mintsem pusztán katonai értelemben mutatkozott meg.

¹ Kristóf 2019. 38. o.

² A hadsereg egészének története szempontjából továbbra is alapmű az Alphons Wrede által megkezdett sorozat: *Wrede – Sremek* 1898–1905 és *Brouček – Zivkovic* 1988.

³ Lázár 2021. 100–118. o.

⁴ *Generals-Reglement* 1769. 64–74. o.

⁵ A lovassági törzstisztekről lásd Réfi 2014.; Réfi 2015–2018.; Réfi 2016.

A tábornoki kar összetétele⁶ a birodalom katonai teljesítménye szempontjából kulcsfontosságúnak tekinthető. A Habsburg Monarchia esetében az 1788-as hadiévától 1815 végéig (1788. november 1-től 1815. december 31-ig)⁷ 880 tábornok szolgálata mutatható ki, melyből 215 személy esetében bizonyítható a magyarországi⁸ kötődés, legalább 184 esetben pedig a magyar honosság is.⁹ A tábornokok pályaképét és társadalmi háttérét tartalmazó életrajzi vázlatokat önálló kötet formájában adtam közre.¹⁰ Tanulmányomban ezt a 215, illetve 184 főt vizsgálok meg a domináns csapatnemi háttér szempontjából.¹¹

A tábornokok vezérleti szolgálatában meghatározó szerepet töltött be a tábornoki rang elérése előtti szolgálat csapatnemi háttére. Természetszerűleg tábornokként, különösen dandárparancsnokként is főként olyan csapatok kerültek vezetésük alá, ahol korábban szolgáltak. A könnyűlovasságtól érkezett tábornokok szinte kizárólag könnyűcsapatok élére kerültek, míg a műszaki háttérrel rendelkezőket előszeretettel helyezték erődök élére. Magasabb parancsnoki beosztásban ehhez már kevésbé lehetett ragaszkodni, de például a tartalék nehézlövassági, vagy az 1809-es és 1813-as könnyűhadosztályok élén is ennek megfelelő csapatnemi háttérű parancsnokokat találunk.¹² A tábornokok szolgálatának specifikációját tehát a korábbi csapatnemi háttér alapvetően határozta meg, ezért érdemes megvizsgálni a kérdést alaposabban, nem csupán katonai, de társadalmi szempontrendszer szerint is.

A 18–19. század fordulójának hadseregei fegyvernemeik és csapatnemeik rendszerét tekintve meglehetősen differenciáltak voltak. A szárazföldi haderőnemen belül a harcoló állományban három fő fegyvernem létezett: gyalogság, lovasság és tüzérség. A műszaki alakulatok még nem tekinthetők önálló fegyvernemnek, inkább még szakcsapat szinten álltak. A nem harcolónak tekintett állomány legnagyobb részét a szekerészkar tette ki.

A császári-királyi hadsereg fegyver- és csapatnemeinek szervezete

A legnépesebb fegyvernemet a hadsereg harcoló állománya összlétszámának mintegy 70%-át kitevő gyalogság alkotta. Legnagyobb erejét, egyben a hadsereg gerincét a sorgyalogság¹³ képezte, így a tábornokok is legnagyobb számban ebből a csapatnemből verbuválódtak. A sorgyalogos-ezredekben belül a gránátos csapatnem egy-egy osztályként létezett, amelyeket önálló zászlóaljakra vontak össze.¹⁴ Mivel a gránátososztályok állománya a sorgyalogos-

⁶ A tábornoki karról Mária Terézia korában: *Duffy* 2010. 34–44. o. és *Hochedlinger* 2003. 303–308. o.

⁷ A háború eseményeinek rövid magyar összefoglalója: *Lázár* 2015. 95–100. o.

⁸ Magyarország és a francia háborúk kérdésköréhez lásd *Vizi* 2012. és *Vizi* 2014.

⁹ A kutatásról és kutatástörténetéről lásd *Nagy-L.* 2019. 179–209. o.

¹⁰ *Nagy-L.* 2020. A tanulmány elemzett adatai az életrajzi vázlatokból származnak, ezeket külön nem jegyzetem. A tábornokokat illető részletes forrásjegyzéket és bibliográfiát az életrajzok tartalmazzák.

¹¹ A tanulmány fogalomhasználati háttéréhez lásd *Nagy-L.* 2020.

¹² *Mayerhoffer – Criste* 1907. 655–663. o. és *Horstenau* 1913. 337–368. o.

¹³ *Nagy-L.* 2013. 32–87. o.

¹⁴ *Uo.* 112–122. o.

ezredek kebelében maradt, így a gránátosok önállóan nem adtak tábornokokat a hadseregnek, de a soryalogságnál szolgáló későbbi tábornokok szinte kivétel nélkül szolgáltak a gránátosoknál is rövidebb-hosszabb ideig.

A gyalogság reguláris alakulatainak másik lényeges összetevői a határőr gyalogezredek voltak.¹⁵ Ők alapvetően már a könnyűgyalogsághoz tartoztak. A hadseregben reguláris alakulatként 1801-ben jelent meg a vadász csapatnem, rajtuk kívül a reguláris haderőben léteztek még rövid ideig könnyűgyalogos-zászlóaljok is.¹⁶ Speciális csapatnemet alkottak a helyőrségi ezredek, majd feloszlásuk után az ezekből szervezett zászlóaljok,¹⁷ valamint a törzsgyalogosok, akiket a törzsek védelmére és kiszolgálására állítottak fel.¹⁸

A háború idejére felállított szabadcsapatok között természetesen gyalogos alakulatokkal is találkozunk a hadsereg könnyűgyalogságának fontos elemeként. Három típust különböztethetünk meg: a határőrvidéki, a vadász és a „német”¹⁹ gyalogosokat.

A lovasság – létszámát tekintve – a hadsereg egyhatodát alkotta. A nehézlovassághoz a vértések és a dragonyosok, a könnyűlovassághoz a huszárok, ulánusok és sivalzsérek tartoztak. Rövid ideig állt fenn a sivalzsér- és dragonyosezredekől szervezett könnyűdragonyos csapatnem. A szabadcsapatok között is léteztek lovas alakulatok, nevezetesen huszár, dragonyos és ulánus csapatnemben.²⁰

A harmadik fegyvernem, a tüzérség nem volt egységes szervezetű. A mezei- és ostromtüzérség gerincét a tüzérezredek alkották, rövid ideig álltak fenn tüzérlövész alakulatok is, melyek a lövegek védelmét látták el. A várvédő tüzérség szervezete előbbiektől függetlenül működött, erődtüzér-igazgatóságokba osztva.²¹

A műszaki szakcsapatoknak sem volt teljesen egységes szervezetük. Csapatnemi szinten árkász, aknász, utász és pontonos alakulatok mellett a Határőrvidéken szervezték meg a sajkás zászlóaljat. Önálló csapatként létezett a mérnökkar, amely kis létszámú volt ugyan, de a legképzettebb tiszteket fogta össze.²²

A csapatszolgálat mellett számos más szolgálati ág és hely is létezett. Az egyik legfontosabb a táborkar²³ volt, amely jellemzően nem teljes életutat, hanem inkább rövidebb-hosszabb időszakokat jelentett a pályafutásokban. A másik hasonló szolgálati hely az adjutánsi (parancsörtiszt, hadsegéd), tábornokok melletti bizalmi pozíció volt.

¹⁵ Nagy-L. 2013. 87–112. o.

¹⁶ Uo. 150–153. o.

¹⁷ Uo. 122–125. o.

¹⁸ Uo. 125–129. o.

¹⁹ Valójában minden olyan egységet ebbe a kategóriába soroltak, amely nem vadászalakulatként és nem a Határőrvidéken került megszervezésre. Nagy-L. 2013. 129–150. o.

²⁰ Uo. 158–218. o.

²¹ Uo. 219–236. o.

²² Uo. 237–244. o.

²³ Generals-Reglement 1769. 61–88. o.

A hadsereg adminisztrációjában, illetve képzési helyein is lehetőség volt karriert építeni. Ezek közül a pótlovazás, szekereszet, oktatás területéről került ki tábornok, de megfordultak még az insurgens alakulatokban és a rendészet (térparancsnokság) soraiban is néhányan.

Végezetül meg kell említeni egy alapvetően nem katonai, hanem udvari intézményt, a testőrséget mint katonai karrierlehetőséget. A különböző testőralakulatok vezető beosztásába jellemzően kiemelkedő arisztokrata családok sarjait, illetve harctéri szolgálatban megsebesült, további csapatszolgálatra alkalmatlan érdemes tiszteket neveztek ki. Esetenként az alkalmas testőrtisztek harctéri katonai szolgálatot is elláttak.²⁴

A domináns csapatnemi háttér

A magyar tábournoki kar csapatnemi vizsgálatát is érdemes az összkép felől indítani. A tábournokok csapatszolgálata, tehát a tábournoki rang elérése előtti szolgálat vizsgálatának első feladata a domináns csapatnem meghatározása, tehát annak megállapítása, hogy melyik csapatnem gyakorolta a legnagyobb hatást a tábournok karrierjére. Mivel a 215 főből mindössze 81 teljesített szolgálatot életében csak egyetlen csapatnemnél, a fennmaradó 134 tábournok esetében a teljes katonai pályafutás vizsgálatával kellett meghatározni, hogy melyik csapatnem nevezhető esetében dominánsnak. Itt nem egyszerűen a leghosszabb eltöltött időt vettem számításba, hanem elsősorban a tisztként, különösen törzstisztként eltöltött időt, hiszen a tábournoki szolgálatot leginkább ez az időszak határozta meg.

A legtöbb, összesen öt csapatnemben Franz Fröhlich szolgált. Megfordult gyalogos és lovas szabadcsapatnál, huszároknál, ulánusoknál és dragonyosoknál. Mivel egyiknél sem töltött hosszú időt, így az ő esetében összefoglalóan a könnyűlovast alkalmaztam a domináns csapatnem megjelölésére. Nem ritka, hogy a könnyűcsapatok egyes csapatnemei között, különösen a gyorsabb előléptetést kínáló szabadcsapatok miatt sok váltást találunk. Hasonló a helyzet műszaki területen is, az árkász-, aknász-, utász- és mérnökkar esetében is. A legnehezebben meghatározható Jeney Lajos Mihály esete volt. Huszárként szolgált a császári seregben, majd előbb francia, később porosz szolgálatba állt, ahol huszárként, parancsörtisztként és mérnökként is alkalmazták. Visszatérve a császári-királyi hadseregbe, hivatalosan a táborkar kötelékébe került, de térképészeti, majd erődparancsnoki feladatot látott el. Ezért esetében a „műszaki” megjelölést használtam.

Az egyes fegyvernemek csapatnemei között meglehetősen sok mozgással találkozunk. A határőrök közül sokan szolgáltak a sorgyalogságnál, illetve szabadcsapatoknál is, vagy éppen eltöltöttek egy rövid időt a táborkarban, esetleg adjutánsként. Szinte természetesnek mondható, hogy a könnyűlovasság csapatnemei között is széles átjárást figyelhetünk meg. A különlegesnek számító csapatnemi háttérű tábournokok (oktató, pótlovazás, szekeresz, testőr) jellemzően normál csapattiszti szolgálatot követően – esetleg sebesülés miatt harctéri szolgálatra való alkalmatlanság okán – kerültek az adott pozícióba. Ugyanakkor nem várt

²⁴ A Magyar Nemesi Testőrségről lásd *Hellebronth* 1939.

módon a lovasságnál a könnyű és nehéz csapatnemek között is elég nagy átjárást találhatunk. Nyolc fő esetében tapasztalhatjuk, hogy huszároknál és vérteseknél is szolgált, ami kifejezetten magas szám a két csapatnem jelentősen eltérő alkalmazását tekintve. Hasonlóan meglepő, hogy 13 dominánsan huszár hátterű tábornok a sorgyalogságnál is megfordult.

A 18–19. század fordulója katonai elitjének tehát széles tapasztalata volt az egyes csapatnemeket illetően. Nem lehet egységes képet kialakítani ebben a tekintetben, mert bár a tábornokok bő harmada, 81 fő egyetlen csapatnemnél teljesített csapatszolgálatot, de majdnem ekkora arányban, 60 fővel megtalálhatóak azok is, akik legalább három csapatnemnél szolgáltak. A fegyvernemek és nagyon eltérő feladatú csapatnemek között is széles átjárást regisztrálhatunk, nem feltétlenül determinálta a pályafutást a pályakezdet csapatneme.

A teljes, 215 fős vizsgált csoportban a domináns csapatnemek, illetve a két fő fegyvernemen belül elkülöníthető könnyű és nehéz csapatnem típusok aránya az alábbi képet mutatja:

Csapatnem	Egy csapatnem a pályafutás során	Több csapatnem a pályafutás során	Összesen	Arány
Huszár	17	34	51	23,72%
Svalizsér	1	7	8	3,72%
Ulánus		1	1	0,47%
Könnyűlovas		1	1	0,47%
Vértés	1	6	7	3,26%
Karabélyos		1	1	0,47%
Dragonynos	1		1	0,47%
Határőr	15	32	47	21,86%
Sorgyalogos	37	33	70	32,56%
Tüzér	3		3	1,4%
Akadémia		1	1	0,47%
Aknász		1	1	0,47%
Árkász		1	1	0,47%
Mérnök	5	5	10	4,65%
Műszaki		1	1	0,47%
Pontonos	1		1	0,47%
Sajkás		1	1	0,47%
Táborkar		5	5	2,33%
Oktató		1	1	0,47%
Pótlovazás		1	1	0,47%
Szekerész		1	1	0,47%
Testőr		1	1	0,47%
Összesen	81	134	215	100%

1. táblázat: A domináns csapatnemek száma és aránya a magyar tábornokok esetében

Csapatnemtípus	Egy csapatnem a pályafutás során	Több csapatnem a pályafutás során	Összesen	Arány
Könnyűlovas	18	43	61	28,37%
Nehézlovas	2	7	9	4,19%
Lovas	20	50	70	32,56%
Könnyűgyalogos	15	32	47	21,86%
Sorgyalogos	37	33	70	32,56%
Gyalogos	52	65	117	54,42%
Tüzér	3		3	1,4%
Képzett	6	15	21	9,77%
Egyéb		4	4	1,86%
Összesen	81	134	215	100%

2. táblázat: A domináns csapatnemtípusok száma és aránya a magyar tábornokok esetében

Az adatok az ismert sztereotípiákkal ellentétben a huszárság dominanciájával szemben a gyalogos csapatnemek nagy arányát mutatják. A sorgyalogság messze megelőzi, a határőrgyalogság pedig erősen megközelíti a huszárok arányát. Már önmagában ez az adat megerősíteni látszik azt a feltételezést, miszerint a 18. századi magyar társadalom sokkal összetettebb, mint azt különösen a korabeli megnyilatkozások sejtetni engedik, a hadseregbe érkezők sokfélék voltak. A társadalmi sokszínűség a csapatnemek széles skáláján tükröződik, hiszen a hadsereg minden egyes csapatneme megjelenik a domináns csapatnemek között is.

A huszár csapatnem jelentőségét azonban ennek ellenére is komoly hiba lenne lebecsülni. A tábornokok csaknem negyede a huszárok soraiból került ki, ami a csapatnem magyar nemzeti jellegének fontos részét képezte. A huszárság erős nemzeti jellegét érzékelteti az integráló, sőt asszimiláló hatása, amit a soraiban szolgáló idegen tisztek egy részének magyarrá válása jelez. A másik oldalon hangsúlyoznunk kell a huszárság csapatnemének egész hadseregben betöltött kiemelkedő szerepét. A 18. században a magyar huszár rendkívül rövid idő alatt a hadsereg pótolhatatlan részévé vált. A kisháborús műveletek fontossága a nyugati harctereken is megkérdőjelezhetetlenné vált. Hadik András személyében pedig a huszárság mint „alma mater” azt is megmutatta, hogy a legfelső katonai vezetés élére is lehetett kerülni a magyar nemzeti csapatnemből. Ez önmagában a teljes integrációt mutatja, hiszen Hadik messze nem egyedüli huszárként ért el rendkívül magas rangot és beosztást. A huszárság fontosságát tovább erősíti az a tény, hogy az 51 dominánsan huszár háttérű tábornok mellett további 20 esetben mutatható ki huszárszolgálat, tehát a tábornokok közel harmada viselt huszáruniformist katonai pályafutása során, ami önmagában is tekintélyes szám.

A könnyűlovasság másik fontos csapatnemét a „német” könnyűlovasok, a svalizserek alkották. Eredményességben nem tudták megközelíteni a huszárok teljesítményét, viszont a hadvezetés mégis fenntartotta a csapatnemet, mert egyrészt nem volt elegendő huszár,

másrészt a hadművészet – éppen a huszárok sikerei által előidézett változások hatására – egyre nagyobb könnyűlovas-tömegeket igényelt, így szükség volt a német lovasságon belül is könnyűlovasságra. A helyzetet úgy próbálták javítani, hogy magyar tiszteket vezényeltek svalizsérevezredekbe. A nyolc dominánsan svalizsér háttérű tábornok mellett tizenegy fő esetében regisztrálhatunk még rövidebb szolgálatot a német könnyűlovasság soraiban. A cél ezzel egyértelműen a magyar könnyűlovas-mentalitás elterjesztése volt a kisháborúban kevésbé jártas németek körében. Ennek ellenére a svalizsér csapatnem korántsem nevezhető sikertörténetnek. Nem véletlen, hogy 1798-ban megpróbálkoztak a dragonyosokkal összevonva egy könnyűdragonyos csapatnem kialakításával, de ezt a második koalíciós háború tapasztalatai alapján visszavonták, és a svalizserek egészen 1850-ig önálló csapatnemként léteztek.

A magyar tábornokok között a huszárhagyományok erőteljes kidomborodása mellett jelen volt a nehézlovassági szolgálati háttér is. Önmagában a kilenc nehézlovas háttérű tábornok még nem lenne túlságosan jelentős, de ha figyelembe vesszük, hogy további 21 fő esetében figyelhetünk meg nehézlovas szolgálatot más domináns csapatnem mellett, akkor már figyelemre méltó számot kapunk. Ezek szerint a magyar tisztek korántsem csak könnyűlovassági szolgálatra voltak alkalmasak, hanem a nehézlovasságnál is komoly hasznukat lehetett venni. A német nehézlovasság, különösen annak tisztikara egyfajta elitként működött a hadseregen belül. A vérteseken belül a karabélyosok viszont kimondott elitegységnek számítottak, így már önmagában az is meglepőnek számít, hogy a 2. karabélyosezred (a későbbi 1. vértés-, majd 1. dragonyosezred) története szerint 1792-ben a tisztek és a légénység körében is egyaránt 17%-ot tett ki a magyarországi származásúak aránya.²⁵ Ebben az adatban ismét egy integrációs mozzanatot figyelhetünk meg.

A legnépesebb csapatnemi háttér a sorgyalogság jelenti. A hadsereg messze legnagyobb létszámú csapatnemében a magyar gyalogság növekvő aránya nyitotta meg tömegesen a felemelkedési lehetőséget. Az első tartósan fennmaradt magyar gyalogezredet – még hajdúezred megnevezéssel – 1703-ban alapították, amit 1733–1734 folyamán további kettő követett. A magyar gyalogság száma az osztrák örökösödési háború idején ugrott meg, amikor az országgyűlés felajánlásából hat új gyalogezredet állítottak fel, amit a szlavóniai pandúrok 1745-ös ezreddé fejlesztése növelt további eggyel. A következő alapítás 1756-ban történt, majd a század végén, 1798-ban meglévő egységekből további négy magyar gyalogezred megszerzése zárta le a korszakot. A magyar sorgyalogság aránya a hadseregen belül még így is alatta maradt az ország birodalmon belüli lakosságszám-arányának, de a huszárok létszámát messze megelőzte, így az sem meglepő, hogy a soraik közül kiemelkedő tábornokok aránya magasabb, mint a huszár háttérűeké. Az sem véletlen, hogy a sorgyalogos tábornokok között a legmagasabb azoknak az aránya, akik csak ebben a csapatnemben szolgáltak, mert ez volt a hadsereg legfontosabb és legnépesebb csapatneme, és kevésbé volt szükséges más csapatnemeknél szolgálni.

²⁵ *Wenke* 1896. 57. o.

A Katonai határőrvidék területén a 18. század 40-es éveiben szervezték meg a reguláris alakulatokat. Ekkor ez még csak 11 gyalogezredet és négy huszárezredet jelentett, az Adriai-tengertől Szlavóniáig. A rendszert az 1760-as években kiterjesztették a Bánátra, illetve Erdélyre is, így a gyalogezredek száma 17-re, a lovasság száma öt huszár- és egy dragonyos-ezredre nőtt, illetve 1764-ben a titeli sajkás zászlóalj megszervezésével egy speciális alakulattal gazdagodott. A lovasságot az 1780-as években egyetlen huszárezredre mérsékeltek. A tiszti állományt kezdetben jelentős számú idegennel egészítették ki azzal a céllal, hogy a határőr-csapatokat integrálják a hadsereg egészébe, növeljék a katonai fegyelmet és korszerű harcel-járások átvételét elősegítsék, de arányuk folyamatosan csökkent, mert a határőrség soraiból sokan kiemelkedtek és elindulhattak a magas karrier útján. A regularizált határőrezredek helyi tisztjei a 18. század utolsó harmadában érkeztek el nagy számban a törzstiszti rangokig, így ekkor vált lehetővé, hogy a tábornoki karba is nagyobb létszámban jussanak el. Számukra az 1788–1791-es török háború hozta el a kitörés lehetőségét. Határőregységek nagy számban vettek részt az összecsapásokban, illetve népes területvédelmi egységeket is megszerveztek. A török hadviselési mód igényelte a könnyűcsapatokat vezényelni tudó parancsnokokat. A háború elején mindössze két határőr háttérű tábornok viselt aktív szolgálatot. A tábornoki karba ebben az időszakban ugyan csak négyen kerültek be, de ezt az évszázad végéig további 17, 1800-ban még három fő követte. A határőr tábornokok ebben a jól kitapintható időszakban váltak a tábornoki kar elengedhetetlen részévé, amit jól mutat, hogy a korszak végéig további 21 tábornoki előléptetést regisztrálhatunk ebben a csapatnemben.

Ebben a folyamatban a határőrezredek mellett a határőr huszárezredeknek, illetve a szabadcsapatoknak is fontos szerep jutott. A hétéves háborúban a határőr huszárok kiváló teljesítményt nyújtottak, sok tiszt emelkedett fel a soraikból, akik az 1780-as években ezen ezredek feloszlásakor a határőr gyalogezredek állományába kerültek át, mivel a huszárezredek ugyan megszüntették, de a gyalogezredek kötelékében egy ideig maradtak még huszárszvadronok. Ezek a tisztek érdekes módon többségében nem kerültek át a magyar huszárezredekhez, hanem magasabb rangban is megmaradtak a határőr csapatok kötelékében – gyalogsági szolgálatban. Nem kevesebb, mint nyolc tábornok teljesített szolgálatot pályafutása során a feloszlott határőr huszárezredek valamelyikében, de a Knesevich-testvérek apja, Knesevich Márton a károlyvárosi határőr huszárezred élén tudta megalapozni a család felemelkedését, ami a következő generációban öt fia tábornoki előléptetésében, közülük három aktív tábornoki szolgálatában teljeseedett ki. A fenti okok miatt a határőr huszárezredek önállóan nem jelennek meg domináns csapatnemenként, de jelentőségük sokkal nagyobb a vártnál.

A tüzérség ebben az időszakban a magyarságtól talán legtávolabb álló fegyvernem volt. Ennek ellenére három tábornok mégis a itt szolgálva érte el a rangját. Ez azonban ekkor még inkább kivételnek számított, továbbra sem volt jellemző, hogy a magyarok nagyobb számban léptek volna be a tüzérség kötelékébe.

Csapatnem	Fő	Arány
Huszár	1	3,23%
Svalizsér	1	3,23%
Vértés	3	9,68%
Határőr	3	9,68%
Sorgyalogos	16	51,61%
Árkász	1	3,23%
Mérnök	2	6,45%
Pontonos	1	3,23%
Táborkar	1	3,23%
Oktató	1	3,23%
Szekerész	1	3,23%
Összesen	31	100%

3. táblázat: A domináns csapatnemek száma és aránya a Magyarországon született idegen tábornokok esetében

A három nagy fegyvernem mellett ki kell emelnünk a negyedik területet, amit összefoglalóan speciális képzettséget igénylő csoportnak nevezhetünk. Ebbe a kategóriába a műszaki és táborkari területen működő tábornokokat soroltam. Különösen figyelemreméltó, hogy a mérnökkar milyen nagy számban jelent meg domináns csapatnemként. A mérnökkarba csak a legkiemelkedőbb képességű és magasán képzett tisztek kerülhettek be, nem hiába tartották Európa legjobb hadi mérnökei gyűjtőhelyének a testületet. A táborkarban is megjelentek magyarok, ami szintén az integráció jelentős fokát mutatja. A képzettség ebben az esetben is kiemelkedően fontos volt, mert a táborkar szerepe egyre növekedett, ahogyan a hadsereg létszáma nőtt, egyre nagyobb szervezési és tervezési munkát kellett elvégezni.

Csapatnemtípus	Fő	Arány
Könnyűlovas	2	6,45%
Nehézlovas	3	9,68%
Lovas	5	16,13%
Könnyűgyalogos	3	9,68%
Sorgyalogos	16	51,61%
Gyalogos	19	61,29%
Képzett	5	16,13%
Egyéb	2	6,45%
Összesen	31	100%

4. táblázat: A domináns csapatnemtípusok száma és aránya a Magyarországon született idegen tábornokok esetében

Végezetül szót kell ejteni az egyéb kategóriába sorolt négy tábornokról is. Mindegyikük a pályafutásuk elején rövidebb ideig harcoló csapatnemenél teljesített szolgálatot, majd ezt követően került olyan beosztásba, amelyben hosszú időt szolgálva érdemelte ki az előléptetést. Meg kell jegyezni, hogy az oktatóként feltüntetett Baudisch és az akadémiai háttérű Zach azért került különböző kategóriákba, mert Baudisch a bécsújhelyi akadémia lovasoktatójaként szolgált, míg Zach katonai tudományos tárgyakat tanított a hallgatóknak, ráadásul az ő esetében hosszabb mérnökkari és utász szolgálatot is láthatunk; Zach valójában a hadsereg egyik legképzettebb tisztjének számított.

A teljes vizsgált csoporton belül elsőként a Magyarországon született, de nem magyar honos csoportot kiemelve célszerű részletes elemzést végezni.

A meglehetősen kis minta ellenére több fontos jelenséget figyelhetünk meg. A teljes, 215 fős csoporthoz képest a könnyűlovasságból jelentősen kisebb arányban kerültek ki tábornokok, közel egynolcaduk, míg a nehézlovasságból ennek a duplája. A kis számok ugyan jelentősen nem módosították a nagy minta arányait, de a kilenc nehézlovas harmada idegen származású tábornok volt. Hasonlóan alacsony a határőrök aránya is, ugyanakkor ebben az adatban megfigyelhetjük, hogy a határőrezredekben szolgáltak idegenek, akiknek fiai is ennél a csapatnemenél maradtak és magasra tudtak emelkedni.

A leginkább jelentős aránykülönbség a sorgyalogság esetében figyelhető meg. Mivel a Magyarországon született nem magyar honos tábornokok jellemzően vagy katonatisztek, vagy hivatalnokok fiai voltak, esetükben az egész hadsereg arányai meghatározóbban jelentkeztek. A sorgyalogság aránya elsősorban nem a lovasság, hanem a határőrgyalogság ellenében ilyen magas. A fegyvernemi arányok közötti eltérést inkább az idegenek kis száma miatti nominális eltérés, mint lényegi különbség. Ez alól egyedül a lovasság képez kivételt, amelynek magyarázata a magyar területről kiállított katonaság összetételében keresendő. Ezzel át is térhetünk a magyar honos tábornokok csapatnemi jellemzőire.

A magyar honos tábornokok csapatnemi jellemzői nem mutatnak jelentős eltérést a teljes vizsgált csoporthoz viszonyítva. Az egyetlen értelmezhető jelentéssel bíró különbség, hogy a huszár csapatnem aránya némileg magasabb a magyarok körében, az idegenek között egyetlen huszárt találhattunk. Ez természetesen hatással van a könnyűlovasság arányára is, ami ismét csak hatott a lovas fegyvernem arányára, különösen úgy, hogy a nehézlovasoké valamivel kisebb. A lovas fegyvernemi háttérű tábornokok aránya ezekkel átlépi az egyharmados határt.

A gyalogságnál a különbség minimális, a csapatnemek aránya viszont érdekes. A magyar honosok között a gyalogság aránya alig egy százalékkal alacsonyabb az idegenekénél. A két gyalogos csapatnem közötti megoszlásban viszont a sorgyalogság aránya három százalékkal kisebb, a könnyűgyalogságé pedig két százalékkal nagyobb, ami leginkább az idegenek körében nagyobb arányú sorgyalogos csapatnemi háttér miatt lehet így.

Csapatnem	Fő	Arány
Huszár	50	27,17%
Svalizsér	7	3,8%
Ulánus	1	0,54%
Könnyűlovas	1	0,54%
Karabélyos	1	0,54%
Dragonyos	1	0,54%
Vértés	4	2,17%
Határőr	44	23,91%
Sorgyalogos	54	29,35%
Tüzér	3	1,63%
Akadémia	1	0,54%
Aknász	1	0,54%
Mérnök	8	4,35%
Műszaki	1	0,54%
Sajkás	1	0,54%
Táborkar	4	2,17%
Pótlovazás	1	0,54%
Testőr	1	0,54%
Összesen	184	100%

5. táblázat: A domináns csapatnemek száma és aránya a Magyarországon honos tábornokok esetében

Csapatnemtípus	Fő	Arány
Könnyűlovas	59	32,07%
Nehézlovas	6	3,26%
Lovas	65	35,33%
Könnyűgyalogos	44	23,91%
Sorgyalogos	54	29,35%
Gyalogos	98	53,26%
Tüzér	3	1,63%
Képzett	16	8,70%
Egyéb	2	1,09%
Összesen	184	100%

6. táblázat: A domináns csapatnem típusok száma és aránya a Magyarországon honos tábornokok esetében

A magyar honosok körében a határőr és a sorgyalogos csapatnemi háttér aránya összességében jól tükrözi a két csapatnem létszámának arányát, ugyanez a huszárok esetében már korántsem mondható el. A korszakban a magyar területekről kiállított katonaság aránya viszonylag állandó értéket mutatott, ezt csak a sorgyalogság 1798-es megnövelése változtatta

meg. A sorgyalogság a teljes létszám 40–50%-át, a határőrgyalogság 35–40%-át, a huszárság 15–20%-át tette ki. Más csapatnemekben, idegen ezredekben is szolgáltak magyarok, de ezek száma nem jelenthetett többet 1–5%-nál.

Csapatnem			1787–1798		1798–1815	
	Fő	Arány	Ezred	Arány	Ezred	Arány
Huszár	50	33,78%	9	24,32%	12	27,27%
Határőr	44	29,73%	17	45,95%	17	38,64%
Sorgyalogos	54	36,49%	11	29,73%	15	34,09%
Összesen	148	100%	37	100%	44	100%

7. táblázat: A három fő csapatnem száma és aránya a Magyarországon honos tábornokok esetében

Összehasonlítva a teljes adatsorból kiemelt három fő csapatnemi háttérű tábornokok arányát a csapatnemek létszámainak átlagos arányával, a legszembetűnőbb jelenség a huszárok jelentős, létszámarányuk dupláját jelentő felülreprezentáltsága. Érdeemes az ezredesek számával is összevetni ezt az arányt, mivel az egyes ezredesek élén álló ezredeseket léptették elő tábornokokká, tehát a merítési lehetőség száma is lehetett meghatározó.

Az összevetés eredménye azt mutatja, hogy a tábornoki előléptetés semmiképpen sem pusztán a rangidősség elvén működött, tehát nem automatikusan a legrégebben szolgáló ezredeseket léptették elő tábornokokká, amennyiben a hadseregnek új tábornokokra volt szüksége. A kiválasztás elve – és ez különösen a csapatnemi létszámokkal történt összevetésből látszik – a hadsereg csapatnemi igényeinek felelt meg. A kialakuló magasabbegység-szervezetben az egyes csapatnemek szerepe és aránya különböző számú tábornokot igényelt. Ez a sorgyalogságnál alacsonyabb tábornoki arányt jelentett a létszámhoz képest, a könnyűcsapatoknál, különösen a könnyűlovasságnál sokkal magasabbat. Ez már indokolja a sorgyalogság háttérű tábornokok alacsonyabb arányát, de a határőrök alacsonyabb arányát nem.

Időszak	Huszárok	Határőrök
1787 előtt	6	2
1787–1791	9	4
1792–1800	14	19
1801–1815	21	19
Összesen	50	44

8. táblázat: Huszár és határőr háttérű tábornokok előléptetési ideje

A határőrök esetében másban kell keresni az indokot. Az első koalíciós háborúban a határőr-csapatokat nem ezredkötelékben, hanem összevont zászlóaljokban vetették be. A könnyűgyalogságon belül hozzájuk hasonló nagyságrendű létszámot képviseltek a szabadcsapatok, de soraikban sok határőrtiszt szolgált. A francia hadviselési mód, a nyitott harcrend fokozott

alkalmazása felértékelte a könnyűcsapatokat és természetesen az őket vezető tábornokokat is a hadseregen belül. Az 1790-es évtizedben ez jelentős számú huszár és határőr háttérű tábornoki előléptetést jelentett. Bár a gyalogos háttérű tábornokok száma nominálisan némileg több, a két csapatnem létszámának aránya – a határőrök két és félszer nagyobb erőt képviseltek – messze nem tükröződik. A könnyűlovas törzstisztek tehát sokkal nagyobb eséllyel nyertek tábornoki előléptetést. A harcoló hadsereg elővédjeibe rendszerint dandárszinten már vegyesen osztottak be gyalogos- és lovascsapatokat, de a dandárok élére sokkal gyakrabban kerültek lovas háttérű tábornok, mint gyalogosok. Különösen igaz ez a megállapítás, ha számításba vesszük, hogy a Katonai határőrvidék háttérű szervezetének élére is kellett nyolc vezérőrnagy.

A 19. század első másfél évtizedében a huszár és határőr háttérű tábornoki előléptetések számában a huszárok már többségbe is kerültek, ami megerősíti a megfigyelést, hogy a hadvezetés a könnyűcsapatok, könnyűdandárok vezetését alapvetően huszár háttérű tábornokok kezébe adta. Ez alól az 1813–1814-es felszabadító háború horvátországi, belső-ausztriai és itáliai hadszíntere képezett kivételt, ahol a határőr háttérű tábornokok nagyobb arányban kerültek alkalmazásra. Ez az adat furcsának tűnhet, de valójában a hadsereg átalakulásának egy érdekes elemét figyelhetjük meg benne, az önálló könnyűgyalogság szerepének csökkenését.

A századelő hadseregreformjai átalakították a gyalogság harcászataát, mert a sorgyalogságot is felkészítették a nyitott rendben való harcra, csatárláncok alkalmazására. Az általános hadkötelezettség bevezetése és a jakobinusok szükségintézkedései miatt hatalmas létszámmúra duzzadt hadsereg katonatömegeinek kiképzésére sem idő, sem elegendő tiszt és altiszt nem állt rendelkezésre, ezért terjedhetett el a nyitott harcrend tömeges alkalmazása. A francia gyalogság a második koalíciós háborúban már sokkal kisebb mértékben vetette be nagy gyalogos tömegeit nyitott harcrendben, különösen az 1793–1794-es évekhez hasonlítva. A gyakorlat megmutatta, hogy a rosszul kiképzett csapatoknak kevés esélye lehet a sikerre, ezért a francia gyalogság is visszatért a zárt harcrend alkalmazására, ami mellett a könnyűgyalogság kiegészítő jellegű maradt ugyan, de még sokáig fontos szerepet játszott. A franciák ellenségeinek alkalmazkodniuk kellett a körülményekhez, így a császári-királyi hadseregben ez az 1790-es években számos szabadcsapat felállítását, a századvégen ezekből reguláris könnyűgyalogság szervezését, a második koalíciós háborút követően ezek feloszlását és a sorgyalogság harcászataába a csatárharc beillesztését eredményezte. A hadsereg vezénylésének szintjén ez a könnyűgyalogság háttérű tábornokok arányának jelzett csökkenését eredményezte.

A három legfontosabb, Magyarországról kiegészített csapatnem közül tehát messze létszámarányát meghaladó módon részesültek a huszártisztek tábornoki kinevezésben, ami elsősorban a huszár csapatnem kiugró sikerességének köszönhető. A területi bontásban végzett csapatnem szerinti vizsgálat tovább árnyalja az eddigi megfigyeléseket.

A csapatnem és a születési hely

A vizsgálat első szembetűnő eredménye igazolta az előzetes várakozást, hogy a Délvidéken születettek között rendkívül magas, kétharmadot meghaladó a határőr csapatnemű háttérűek aránya. Ezzel szemben a könnyűlovasság aránya alig haladja meg a tíz százalékot, a sorgyalogság aránya jelentéktelen. A határőrezredek szívóhatása ezek szerint a környező polgári területekre is komoly hatást gyakorolt, a Horvát Királyságot leszámítva a területek amúgy is kisszámú nemessége nem volt aktív katonailag, vagy határőregységekben teljesített szolgálatot.

Csapatnem	Bánát	Horvátország	Szlavónia	Magyarország	Erdély	Külhön	Összesen
Huszár		3	1	39	3	4	50
Svalizsér		1		5		1	7
Ulánus				1			1
Könnyűlovasság		1					1
Karabélyos				1			1
Dragonyos				1			1
Vértés				2		2	4
Határőr	1	19	13	5	6		44
Sorgyalogos		1	2	36	9	6	54
Tüzér		1		1		1	3
Akadémia				1			1
Aknász				1			1
Mérnök			1	5	1	1	8
Műszaki					1		1
Sajkás			1				1
Táborkar		1	3				4
Pótlovazás				1			1
Testőr						1	1
Összesen	1	27	21	99	20	16	184

9. táblázat: A domináns csapatnemek száma és aránya a Magyarországon honos tábormokok esetében születési hely szerint

Feltűnő viszont, hogy az országos átlag feletti, egészen pontosan annak csaknem másfélszerese (12,24%) a képzettséget igénylő területről érkezett tábormokok aránya. Ennek oka a meritokratikus alapú tisztképzési elvben keresendő. A katonai iskolákba elsősorban arra érdemes katonatisztek fiait vették fel és képezték. A határőrtisztek fiai is nagy számban kerültek be a bécsújhelyi és bécsi iskolák diákjai közé, mivel a határőrcsapatok tisztikarának

képzését, ezáltal a határőr csapatok minőségének növelését egyértelmű célként fogalmazta meg a hadvezetés. Az uralkodó iránt elkötelezett, ugyanakkor tehetséges és szorgalmas hallgatók előtt nyitva állt a tábornoki és a katonai műszaki pálya akár még formális katonai képzettség nélkül is.

Csapatnem-típus	Bánát	Horvátország	Szlavónia	Magyarország	Erdély	Külhön	Összesen
Könnyűlovas		5	1	45	3	5	59
Nehézlovas				4		2	6
Lovas		5	1	49	3	7	65
Könnyűgys	1	19	13	5	6		44
Sorgyalogos		1	2	36	9	6	54
Gyalogos	1	20	15	41	15	6	98
Tüzér		1		1		1	3
Képzett		1	5	7	2	1	16
Egyéb				1		1	2
Összesen	1	27	21	99	20	16	184

10. táblázat: A domináns csapatnem-típusok száma és aránya a Magyarországon honos tábornokok esetében születési hely szerint

A könnyűlovas-karrier alacsony aránya a határőrezredek – fentebb említett – felszívó hatásával magyarázható. A határőrhuszárok megszüntetése természetesen visszavetette a huszártiszti pálya választását még a nem délvidéki horvát nemesség körében is. Érdekes, hogy az egyik legnagyobb társadalmi emelkedést eredményező pályafutás mégis a könnyűlovassághoz kapcsolódik. Karacsay András karrierje nagy részét szaliszermundérban töltötte, így érdemelte ki bizonytalan nemesi címének újraadományozását, a bárói, majd később a grófi rangot is. De jó példa Gvozdanovich Péter Vitus is, aki határőr huszárként töltötte tiszti pályafutásának zömét és altábornagyi rangig, illetve hadtestparancsnoki beosztásig jutott. Fia, Károly Pál jó példa a második generáció képzettséggel történő érvényesülésére is, mivel a tábornokban töltötte tiszti pályafutásának jelentős részét, és csak megromló egészsége és korai halála akadályozta meg apja pályafutásának túlszárnyalásában.

Érdekesen alakul az erdélyi tábornokok összetétele. A sorgyalogság aránya csaknem eléri az 50%-ot, de még a határőrök száma is kétszerese a huszároknak, és találunk egy műszaki hátterű tábornokot is. Összességében a gyalogság háromnegyedes arányt képviselt, ami egyértelműen a századok, illetve németek magas számának következménye. A másik fontos összetevő a határőrezredek nagy tisztigénye. Az erdélyi hadkiegészítésű ezredek közül négy volt határőr, kettő (1798-tól három) sorgyalogos és kettő huszár, így szinte természetes az ezt tükröző tábornoki arány is. A határőrök között csak egyetlen tisztán határőr pályafutás található, a többi öt során sorgyalogosi szolgálat is megfigyelhető. A három huszár hátterű tábornok mindegyike birtokos magyar, illetve székely család sarja volt. A műszaki háttér

nem jellemző az erdélyi származású tisztekre, ugyanakkor az egyetlen ilyen háttérű tábornok, a maroszeki székely eredetű Szereday Antal a birodalom műszaki katonai elitjének legfelsőbb csoportjához tartozott.

A külföldön született magyar tábornokok társadalmi összetétele részben meg is határozta a csapatnemi összetételüket. Mivel mindegyikük családja a szűken vett Magyarországról származott, így mintázatuk ehhez igazodik leginkább, a kis számokból adódó nominális torzítás okozta eltéréssel. A torzítás főként a két Pálffy-sarj vértés háttéréből adódik. A Pálffy-családot hagyományosan erős kötelék fűzte a vértés csapatnemhez, Pálffy János Károly 1672 és 1694 között, János, a későbbi nádor 1700 és 1751 között, Károly Pál 1734 és 1774 között volt vértesezred tulajdonosa, így nem csoda, ha a család sarjai vértesezredekben szolgáltak.

A szűken vett Magyarország, tehát a Magyar Királyság saját igazgatása alatt lévő területeiről származó tábornokok között a legnagyobb csoportot a huszár háttérűek képezik. A közel 40%-os arány kiválóan mutatja a magyar társadalom vezető elemeinek irányultságát, a huszár csapatnem népszerűségét és jelentőségét. Ezt egészíti ki további 5% könnyűlovas, valamint a magyar honosok átlagával nagyságrendileg megegyező 4% nehézlovas, ami együtt a lovasság arányát 49,5%-ra emeli.

A magyar társadalom története, a törökök elleni harcok ismét a magyar hadművészet középpontjába emelték a középkor végére már szunnyadni látszó könnyűlovas hadviselési módot. A közel két évszázados törökök elleni élet-halál harc során a védelemben a magyarok szerepe elsősorban a könnyűlovas harc lett, miközben a gyalogság főként a várvédelemben, részben puskás könnyűgyalogságként azon kívül kapott szerepet. A kiváló magyar könnyűlovasság már a 16. században megjelent a nyugat-európai harctereken. A 17. század végén a törökök kiűzésével a huszár csapatnem beépült a császári állandó hadsereg regularizált keretei közé. A 18. század elején a spanyol örökösödési háborúban elért sikerek arra ösztönözték a hadvezetést, hogy létszámukat folyamatosan növeljék, ami fokozott tisztszükségletet vont maga után. A század derekán vívott két nagy háború, az osztrák örökösödési és a hétéves háború a huszárok jelentős sikereit hozta, létszámuk dinamikus növekedése olyannyira nem mérséklődött, hogy a hadsereg könnyűlovas-szükségletét Magyarország már nem is tudta kielégíteni, így született meg a német könnyűlovas csapatnem, a sva-lizsér. A magyar nemesség, különösen annak gazdagabb csoportja szívesen adta gyerekeit huszárszolgálatra. A huszárezredek tisztii állományában mindvégig erős magyar dominancia uralkodott, így a huszár háttérűek között éppen a magyar nemzetiségű nemesség domináns szerepe mutatható ki, ami egyben a huszárok nagy arányának okaként is megnevezhető.

A sorgyalogság történelmi előzményei nem nyúltak vissza túlságosan régre. A késő középkori magyar hadszervezetben a gyalogságnak alárendelt szerep jutott, a Mohács utáni időkben pedig a helyzet tovább romlott. A magyar területek nem tudtak elegendő katonát szolgáltatni a törökök elleni harchoz, ezért a mezei hadseregben a császár német, itáliai, spanyol és vallon gyalogsága gyorsan vezető szerepre tett szert. Ennek másik fontos oka, hogy fegyverzete, felszereltsége és harcmódja – a nehézfegyverzetűek nagyobb aránya

miatt – sikeresebbé tette őket. A hadseregnek ezen eleme, tehát a vegyes fegyverzetű, fegyvelmezett, zárt rendben harcoló gyalogság fejlődött a 17. században olyan sikeressé, ami meghatározó jelentőségű lett a török elleni felszabadító háborúkban. Ezek mellett a könnyebb magyar gyalogságnak csak kiegészítő szerep jutott. Nem véletlen, hogy a törökök kiűzése utáni időszakban a császári reguláris hadseregbe a magyar gyalogság is a nyugati szervezeti és harcászati alapon került beillesztésre. A helyzetet könnyítette, hogy a nyugati típusú gyalogság ekkorra már elhagyta a pikát, így harceljárása közeledett a hagyományos magyar puskás hajdúgyalogságéhoz. A 18. század első harmadában ennek ellenére csupán egyetlen magyar gyalogezred maradt meg tartósan a hadsereg szervezetében. Ez a lengyel örökösödési háború idején, 1733–1734-ben szervezett két ezreddel bővült. Az osztrák örökösödési háború elején az ismert felajánlás hattal bővítette a magyar ezredek számát, illetve a háború folyamán Szlavóniában felállított pandüregységből további egy ezredet szerveztek meg. A hétéves háború elején további egy magyar gyalogezred került felállításra. A tizenegy ezredből azonban kettő kiegészítését Erdélybe, egyét pedig horvát és szlavón területre helyezték át. A század végén, 1798-ban további négy ezredet szerveztek meg, ebből három hadkiegészítése esett a szűken vett Magyarország területére.

A reguláris magyar gyalogezredekben meglehetősen sok idegen tiszt szolgált. A helyzet hasonló a határőrezredekéhez, tehát a hadvezetés a magyar gyalogság minőségét szerette volna növelni a főként német tisztek beosztásával. A másik oldalon magyar tiszteket viszont idegen ezredekbe osztottak be, hogy ott megtanulják a reguláris hadviselés és fegyelem alapjait, amit adaptálhattak később a magyar hadügybe. Mindezek mellett a magyar egységekben – elsősorban a gyalogezredekben – szolgáló idegenek száma az országgyűléseken is megjelenő sérelmet okozott. A sérelmek között megjelent az az érzet, hogy az idegen tisztek az előmenetel során kivételezett helyzetben vannak a magyar nemességgel szemben. Ilyen körülmények között azt gondolhatnánk, hogy a gyalogság nem jelenthetett karrieralapot a magyarság számára. A kutatás azonban ezzel ellentétes eredményt hozott. A szűken vett Magyarországról származó tábornokok között a sorgyalogsági háttérűek száma csak hárommal marad el a huszár háttérűeké mögött, aránya meghaladja az összes tábornok harmadát. A határőr háttér természetesen ritka volt, így a gyalogsági háttér aránya együttesen 40%-ot tesz ki.

A képzettséget igénylő csapatnemek tábornokainak száma nagyságrendileg megegyezik a teljes vizsgált csoport átlagával, attól csak minimális mértékben marad el. Az egyetlen feltűnő jelenség, hogy rövidebb szolgálati időt ugyan regisztrálhatunk néhány esetben, de egyáltalán nem találhatunk tábornokari domináns háttérrel a magyar tábornokok körében. Anton von Zach karrierje esetében azonban mégis jelentős tábornokari teljesítmény állt a háttérben. A kiválóan képzett Zach csapattiszti tapasztalatszerzés után békeidőben, az 1780-as években a bécsi helyi akadémia oktatójaként szolgált, amit utász és tábornokari beosztások követték. Igazán ismertté a nevét az 1799-es itáliai hadjárat tette, mivel kulcsszerepet játszott az Itáliában elért sikerekben.

A nemzetiség és a csapatnemi háttér

A táborkari kar nemzetiségi összetételét az idegenek és magyar honosok szétválasztásával érdemes vizsgálni.

Csapatnem	Ausztriai német	Birodalmi német	Német katona	Cseh	Morva	Francia	Itáliai	Spanyol	Sziléziai	Összesen
Huszár				1						1
Svalizsér				1						1
Vértés	1			1			1			3
Határőr	1		1					1		3
Sorgyalogos	2	1	3		4	3		1	2	16
Árkász	1									1
Mérnök	1						1			2
Pontosos	1									1
Táborkar	1									1
Oktató			1							1
Szekerész			1							1
Összesen	8	1	6	3	4	3	2	2	2	31

11. táblázat: A Magyarországon született idegen táborkariak nemzetisége csapatnemek szerint

Csapatnem-típus	Ausztriai német	Birodalmi német	Német katona	Cseh	Morva	Francia	Itáliai	Spanyol	Sziléziai	Összesen
Könnyűlovas				2						2
Nehézlovas	1			1			1			3
Lovas	1			3			1			5
Könnyűgys	1		1					1		3
Sorgyalogos	2	1	3		4	3		1	2	16
Gyalogos	3	1	4		4	3		2	2	19
Képzett	4						1			5
Egyéb			2							2
Összesen	8	1	6	3	4	3	2	2	2	31

12. táblázat: A Magyarországon született idegen táborkariak nemzetisége csapatnem típusok szerint

A Magyarországon született idegen tábornokok összetétele jól képezi le a császári-királyi hadsereg egésze tekintetében a jellemző csapatnemeket. A gyalogság dominanciája erős, ezen belül a soryyalogság elsöprö többségben volt, de a határörgyalogság is megjelent, ahol szolgáltak idegen tiszték. A lovasság aránya a 20%-ot éri el, ami megfelel a hadseregen belüli létszámarányának. Megjelent a huszárság integráló hatása egy tábornok esetében, illetve a német könnyűlovasság is. A lovasságon belül a nehézlovasságnál szolgáltak száma a legmagasabb.

Csapatnem	Magyar	Magyarországi német	Ausztriai német	Német katoná	Erdélyi szász	Horvát	Szerb	Itáliai	Spanyol	Összesen
Huszár	39	5		2		3			1	50
Svalizsér	5	1				1				7
Ulánus	1									1
Könnýúlovas			1							1
Karabélyos		1								1
Dragonýos		1								1
Vértés	2	2								4
Határör	4				2	27	10	1		44
Soryyalogos	31	9		4	4	3	2	1		54
Tüzér	2		1							3
Akadémia		1								1
Árkász	1									1
Mérnök	6					2				8
Műszaki	1									1
Sajkás							1			1
Táborkar						3	1			4
Pótlovazás	1									1
Testör	1									1
Összesen	93	21	2	6	6	39	14	2	1	184

13. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok nemzetisége csapatnemek szerint

Az egyetlen kiugró adat a képzettséget igénylő csapatnemek tábornokainak nagy száma, azonban ebben is megjelenik a császári-királyi hadsereg néhány jellemzője. Ebben a csoportban a magyarok aránya alacsony maradt a korszak folyamán, a képzettséget igénylő feladatokat természetesen Magyarországon is el kellett látni. Az ezen kategóriába tartozó tábornokok többsége apja nyomdokain haladt, találhatunk egy apa-fiú párost is a két Bechard de Rochepine személyében. Helyhez kötött feladatellátás is megfigyelhető. Joseph Schwäger

tábornok apja a pontonos csapat állandó pozsonyi kirendeltségének tisztjeként szolgált, a fiú is itt kezdte a szolgálatát, és egész életében a kar, majd ennek felettes szerve, a Hajóhivatal kötelékébe tartozott.

A magyar honos tábornokok esetében az adatok összegzése az alábbi eredményt mutatja:

Csapatnem-típus	Magyar	Magyarországi-német	Ausztriai-német	Német katona	Erdélyi szász	Horvát	Szerb	Itáliai	Spanyol	Összesen
Könnyűlovas	45	6	1	2		4				58
Nehézlovas	2	4							1	7
Lovas	47	10	1	2		4			1	65
Könnyűgys	4				2	27	10	1		44
Sorgyalogos	31	9		4	4	3	2	1		54
Gyalogos	35	9		4	6	30	12	2		98
Tüzér	2		1							3
Képzett	8	1				5	2			16
Egyéb	2									2
Összesen	93	21	2	6	6	39	14	2	1	184

14. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok nemzetisége csapatnemtípusok szerint

Az egyes nemzetiségek adatai megfelelnek az előzetes várakozásoknak. A magyar tábornokok között a huszárok aránya a legmagasabb, néhányan a német könnyűlovasságnál szolgáltak, de a korszak új könnyűlovas csapatneme, az ulánus is megjelent a magyarok körében, miközben a nehézlovasság aránya rendkívül alacsony, mindössze a két Pálffy domináns csapatnemeként mutatható ki. A sorgyalogosok száma megközelítette a huszárokét, de néhány határőr is található a magyarok között. A képzettséget igénylő csapatnemek tábornokainak aránya nem várt módon magas, különösen a mérnökök tekintetében. Talán még meglepőbb, hogy a magyar mérnökök – egy polgári származású kivétellel – mind született nemesek voltak, viszont csak két római katolikus található közöttük.

A magyar nemzetiségűek sorában a legnépesebb csapatnem természetesen a huszárság, ami egyben a magyar nemesség körében legnépszerűbb csapatnem volt. A 42%-os aránya azonban korántsem olyan magas, mint amilyet várni lehetne. A sorgyalogosok egyharmados aránya azt mutatja, hogy a magyar hadügyben a gyalogság szerepe a 18. század végére már megközelítette a huszárságét, tehát alapvető átalakulás figyelhető meg ezen a területen. A gyalogság a magyar hadügy olyan természetes és magától értetődő részévé vált, amire addig még nem volt példa. Ezt támasztja alá a magyar sorgyalogosok társadalmi összetétele

is, mivel egyetlen kivétellel minden sorgyalogos háterű tábornok legalább nemesként látta meg a napvilágot, de egy herceg, öt gróf és két báró személyében az arisztokrácia közel egyharmadnyi aránnyal szerepelt, tehát egy született arisztokrata számára sem jelentett már problémát gyalogosként szolgálni, nem sérült a társadalmi presztízis.

A négy német nemzetiségű csoport vizsgálata érdekes adalékot adhat a társadalmi integráció és attitűd tekintetében még a kis számok általi torzulás ellenére is. A legnagyobb számú, a magyarországi németeket magában foglaló csoport felénél lovassági domináns csapatnem figyelhető meg. Ezen belül a huszárok elsöprő többséget képviseltek. Ez azt mutatja, hogy a magyarországi németek adatai a magyar nemzetiségűek mintázatát követik, igazán lényeges különbség nem látható a kettő között, ami az integráció teljességét jelzi számunkra. Az egyetlen eltérés a lovasságon belüli csapatnemarányokban tapasztalható. A lovasság magas presztízse a magyarországi németek esetében a nehézlovassági háttér nagy arányában mutatható ki. A nyelvtudás lehetővé tette, hogy idegen ezredben szolgáljanak, a nehézlovasságot pedig magas presztízse tehetné nyilvánvalóan vonzóvá számukra.

A gyalogságon belüli összetétel tekintetében szintén a magyar mintázathoz közelítő eredményt kapunk, egyetlen magyarországi német esetében sem mutatható ki domináns határőrszolgálat, a 21 főből mindössze hárman szolgáltak rövidebb ideig határőralakulatban. A képzettséget igénylő és szakcsapat háttér egy-egy fő esetében érhető tetten, ami szintén megfelel a magyar nemzetiség arányainak.

Az erdélyi szászok esetében viszont csak gyalogsági szolgálat mutatható ki, kétharmad arányban a sorgyalogos, egyharmad arányban a határőr csapatnemnél. Az erdélyiek között a lovasság aránya a teljes minta tekintetében alacsony, mindössze 15%-os, de még az erdélyi magyarokhoz képest is jóval alacsonyabb (27,27%), ahol az átlag 41,94%-os. Ez azt mutatja, hogy Erdélyben a gyalogság sokkal magasabb arányban volt jelen, ami feltehetően a földrajzi tényezőkkel magyarázható, mivel az erdélyi magyarok esetében is a tizenegy tábornokból három-három sorgyalogos, határőr és huszár, két fő pedig képzett háterű. Ilyen erdélyi magyar mintázat mellett a hat szász megoszlása magyarázható a kis számok okozta lehetséges torzítással, de valószínűbb, hogy az erdélyi szászok magyaroktól eltérő hagyománya és attitűdje figyelhető meg benne, hiszen a szász városok tradicionálisan gyalogosokat állítottak ki a vajda, a király, illetve a fejedelem seregébe.

Az idegen származású, de a korszakban integrálódó németek összesen nyolcfős csoportjában jól példázza az integrációs modellt a két huszár és egy vegyes könnyűlovas dominanciájú háttér. A magyar huszárok tisztjeik egy részével megkedveltették a magyar nemzetet, akik akár egy generáció alatt is identitást váltottak, így a hivatalnoki, kézműves, kereskedő és értelmiségi modell mellett a társadalom középrétegeinek integrációs, vagy inkább asszimilációs útjai közé a katonait is fel kell vennünk. Ugyanez elmondható a gyalogság tekintetében is, különösen német nyelvi közegben, tehát a nagyobb német polgársággal rendelkező városokban és a nyugat-magyarországi, vagyis a Bécshöz közelebb eső területeken.

A délszláv származásúak esetében a határőrgyalogság dominanciája egyértelmű. A horvátok között három huszár és egy svalszér, tehát 10%-os könnyűlovassági arányt mutatja,

hogy a horvát vármegyei nemesség egy része a magyarhoz hasonló attitűdöt mutat. Ez azonban nem túlságosan erős, mert a 27 határőr közül mindössze négyen szolgáltak rövidebb ideig huszároknál. A határőr csapatnem annyira erős vonzást gyakorolt a horvátokra, hogy a 27-ből 12 esetben kizárólag határőrszolgálatot regisztrálhatunk, ami kiemelkedően magas arány. A horvátok esetében a komoly képzettséget igénylő csapatnemi háttérrel rendelkező táborno­kok magas, 12,82%-os aránya mellett maga a három táborkari karrier is kiemelendő. Két esetben legalább másodgenerációs katonáról van szó, viszont közvetlen katonai képzettség egyikük esetében sem ismert. A táborkari szolgálat bizonyára nem a véletlen műve, hiszen a négy magyar honos táborkari karrierből három horvát, egy pedig szerb. Azonban nem tekinthetjük a táborkari szolgálatot délszláv specifikumnak, mert a magyar nemzetiségűek közül öten is szolgáltak a táborkarnál. A magyarázat talán abban rejlik, hogy a táborkari szolgálat kevésbé illett a magyar nemesség attitűdjéhez, mint az esetleg szintén nemes, de társadalmi állását a katonaságnak köszönhető, így talán elkötelezettebb délszláv határőrökhöz.

A szerbek esetében az egyetlen táborkari csapatnemi háttér mellett két sorgyalogost találunk, egyikük azonban nem délvidéki, hanem magyarországi, szentendrei szerb volt. A szerbek által lakott délvidéki területekről a lovasság hadkiegészítése teljesen hiányzott, ezért nem véletlen, hogy a szerbek körében egyetlen lovassal sem találkozunk. A képzettséget igénylő csapatnemek kis aránya a szerbek integrációs folyamatának a horvátokhoz viszonyított megkésett­ségéről tanúskodik.

A magyar honosok utolsó csoportját a mindössze három nyugati származású és a magyar közegbe asszimilálódó táborno­k²⁶ alkotja. Két itáliai gyalogos (egy határőr és egy sorgyalogos) mellett egy spanyol huszárt találunk. Bár a kis számok megtévesztők lehetnek, de az idegen származású németek esetében megfigyelt kétharmad-egy­harmad gyalogos-lovas arány itt is regisztrálható.

²⁶ Az asszimiláció Soro esetében magyar (Nagy-L. 2020. 354. o.), Barco esetében erdélyi (Uo. 66. o.) honfűsítást jelentett. Martini 1804-ben birodalmi nemességet kapott, 1808 elején bekövetkezett haláláig viszont magyar nemességet nem nyert el. Az ő esetében asszimilációról beszélni magyar egységekben töltött hosszú szolgálati ideje és helye miatt látom indokolt­nak. (Uo. 240. o.)

A társadalmi helyzet és a csapatnemi háttér

A csapatnemi háttér és a rendi társadalomban születéskor elfoglalt hely összefüggéseire világít rá a vizsgálat következő témája.

Csapatnem	Nem nemes	Nemes	Báró	Gróf	Összesen
Huszár				1	1
Svalizsér			1		1
Vértés		1	2		3
Határőr		2	1		3
Sorgyalogos	2	8	4	2	16
Árkász		1			1
Mérnök		2			2
Pontonos	1				1
Táborkar			1		1
Oktató		1			1
Szekerész	1				1
Összesen	4	15	9	3	31

15. táblázat: A Magyarországon született idegen tábornokok születéskor aktuális társadalmi helye csapatnemek szerint

Csapatnemtípus	Nem nemes	Nemes	Báró	Gróf	Összesen
Könnyűlovas			1	1	2
Nehézlovas		1	2		3
Lovas		1	3	1	5
Könnyűgyalogos		2	1		3
Sorgyalogos	2	8	4	2	16
Gyalogos	2	10	5	2	19
Képzett	1	3	1		5
Egyéb	1	1			2
Összesen	4	15	9	3	31

16. táblázat: A Magyarországon született idegen tábornokok születéskor aktuális társadalmi helye csapatnemtípusok szerint

A Magyarországon született idegen tábornokok társadalmi összetételének csapatnemi háttere alapvetően a Magyarországon állomásozó idegen ezredek összetételétől függött, az egyes társadalmi csoportok között csak árnyalatnyi különbségek figyelhetők meg. Az egyetlen különbség, hogy a magasabb társadalmi státuszúak körében nagyobb a lovasság aránya.

Érdekes módon azonban nem a gyalogság aránya csökken, hanem a képzettséget igénylő, illetve az egyéb kategóriába sorolt csapatnemeké. A sorgyalogság szinte a teljes adatsorban a tábornokok felénél jellemző.

Csapatnem	Határőr	Polgár	Nem nemes	Nemes	Báró	Gróf	Herceg	Összesen
Huszár	1	1	1	35	7	5		50
Svalizsér	1			4	1	1		7
Ulánus				1				1
Könnyűlovas					1			1
Karabélyos		1						1
Dragonyos			1					1
Vértés				2		2		4
Határőr	15	3	2	22	1	1		44
Sorgyalogos	2	2	2	36	4	7	1	54
Tüzér			1	2				3
Akadémia		1						1
Aknász				1				1
Mérnök		1		7				8
Műszaki				1				1
Sajkás	1							1
Táborkar	1	1		2				4
Pótlovazás				1				1
Testőr							1	1
Összesen	21	10	7	114	14	16	2	184

17. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok születéskor aktuális társadalmi helye csapatnemek szerint

A nem nemesek körében egyetlen lovast sem találhatunk, a nemesek esetében az arány 20%, az arisztokraták esetén pedig már 33,33%. A lovasokon belül a nehézlovasság nagyobb arányt képvisel, de egy huszár is akad közöttük, ami a huszárezredek presztízsenek emelkedését mutatja – tehát idegenek is vállaltak szolgálatot a huszároknál. A nehézlovasság súlya mögött feltehetően az a tény áll, hogy ezredeiket nagy számban helyezték el Magyarországon, mivel itt a jobb adottságoknak köszönhetően jelentősen olcsóbban lehetett eltartani őket, mint a birodalom más területein.

A képzettséget igénylő csapatnemű háttérű tábornokok aránya a társadalmi szint emelkedésével csökken. A nem nemesek között még 25%, a nemesek esetén 20%, az arisztokratáknál már csak 8,33%. Ez jól mutatja az egyes csapatnemek társadalmi presztízst. Ennek

csúcán a nehézlovasság állt, majd a többi lovas, középen a gyalogság helyezkedett el, míg a tüzérek, műszakiak és egyéb szakcsapatok a régi arisztokrácia számára egyáltalán nem voltak vonzóak. Ugyanakkor mindig akadt a magas arisztokrácián belül egy-két specialista (pl. Joseph Maria Graf von Colloredo-Mels und Wallsee, Karl Clemens Graf von Pellegrini), akik ezen szakcsapatok legfelsőbb vezetését magukhoz ragadták.

Csapatnemtípus	Határőr	Polgár	Nem nemes	Nemes	Báró	Gróf	Herceg	Összesen
Könnyűlovas	2	1	1	40	9	6		59
Nehézlovas		1	1	2		2		6
Lovas	2	2	2	42	9	8		65
Könnyűgyalogos	15	3	2	22	1	1		44
Sorgyalogos	2	2	2	36	4	7	1	54
Gyalogos	17	5	4	58	5	8	1	98
Tüzér			1	2				3
Képzett	2	3		11				16
Egyéb	0			1			1	2
Összesen	21	10	7	114	14	16	2	184

18. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok születéskor aktuális társadalmi helye csapatnem típusok szerint

A Magyarországon honos tábornokok csapatnemi háttérének társadalmi státusz szerinti vizsgálata több szempontból más képet mutat, mint az idegenek esetében. A legnagyobb különbséget a Magyarország déli határai mentén húzódó Katonai határőrvidék sajátos társadalmi szerkezete és földrajzi egységként (Horvátország, Szlavónia, Bánát, Erdély) és nemzetiségként (horvát, szerb, német, román, magyar) eltérő integrációs állapota jelenti. A nemességgel nem rendelkező, határőr társadalmi státuszából származó tábornokok közül a várakozással ellentétben nem mindenki határőrgyalogsági domináns háttérrel érte el a tábornoki rangot. A jelenség mögött azonban ott rejtőzik az a tény, hogy egyetlen kivétellel mégis mindannyian szolgáltak határőregységben, még akkor is, ha nem ez lett a domináns csapatnem az esetükben, tehát a határőrgyalogság szerepe kimagasló. Az egy kivétel, Winczian Timót határőrtiszt fiaként került be a bécsújhelyi akadémiára, onnan a sorgyalogsághoz, ahol nyolcévi tábornoki szolgálatot leszámítva tiszti pályafutását töltötte.

A tizenöt dominánsan határőr háttérű tábornok közül hatan csak ebben a csapatnemben szolgáltak, hárman a sorgyalogságnál is, miközben két példát találunk a határőr-huszár-szolgálatra. Érdekes a két könnyűlovas háttérű tábornok esete. Quosdanovich Péter Vitus

28 évig a határőrhuszároknál szolgált, de ezek feloszlását követően ezredesként nyolc évig állt egy határőrezred élén, mielőtt megkapta a tábournoki előléptetését. Karacsay András pályaképe mást mutat. Egy határőrgyalogezeredben kezdte a szolgálatát, ahol maga Lacy tábournok figyelt fel rá. Elérte, hogy gyors nemesítést követően felvegyék a Nemesi Testőrségbe, ahonnan – egy rövid vértesi kitérőt követően – rangvásárlással került sivalizserezredbe, ahol 21 éven keresztül szolgált.

Csapatnem	Magyar honos	Nemes alatti	Nemes	Arisztokrata
Huszár	27,17%	7,89%	30,7%	37,5%
Svalizsér	3,8%	2,63%	3,51%	6,25%
Ulánus	0,54%		0,88%	
Könnyűlovás	0,54%			3,13%
Karabélyos	0,54%	2,63%		
Dragonyos	0,54%	2,63%		
Vértesi	2,17%		1,75%	6,25%
Határőr	23,91%	52,63%	19,3%	6,25%
Sorgyalogos	29,35%	15,79%	31,58%	37,5%
Tüzér	1,63%	2,63%	1,75%	
Akadémia	0,54%	2,63%		
Aknász	0,54%		0,88%	
Mérnök	4,35%	2,63%	6,14%	
Műszaki	0,54%		0,88%	
Sajkás	0,54%	2,63%		
Táborkar	2,17%	5,26%	1,75%	
Pótlóvadász	0,54%		0,88%	
Testőr	0,54%			3,13%
Összesen	100%	100%	100%	100%

19. táblázat: A Magyarországon honos tábournokok születéskor aktuális társadalmi státuszának aránya csapatnemek szerint

A tíz polgári származású tábournok között egy magyart találhatunk, így érthető, hogy közöttük a lovasság aránya alacsony. A soproni evangélikus polgár, Georg Karl Kroyherr nehézlóvas-szolgálat mellett mindössze egy huszárkarriert találunk. A bécsi származású, de Pozsonyban letelepedett zenész fia, Karl von Fincke határőrhuszárként töltötte tiszti pályafutása nagyobb részét, 27 évet, amit a határőrhuszár-ezredek feloszlását követően még 14 év gyalogos határőrszolgálat követett a tábournoki előléptetés előtt.

A gyalogosok a csoport felét alkotják. Érdekes módon közöttük több a határőr, mint a sorgyalogos, pedig a tíz polgár között egy horvátot és egy szerbet találunk, utóbbi azonban dominánsan nem határőrszolgálatot tudhatott maga mögött. Kiugróan magas a képzettséget igénylő csapatnemek képviselőinek aránya, ami talán a polgárságnak a tanuláshoz való hozzáállásáról tanúskodik. A legérdekesebb közülük egy eszéki szerb kereskedőcsalád sarja,

Duka Péter, aki 22 éves csapatszolgálatából 13 évet a táborkarban töltött, és Károly főherceg bizalmasaként négy éven keresztül a Főszállásmesteri Törzs élén állt.

Az ismeretlen társadalmi státuszú, de nemességgel nem rendelkezők kis csoportjának jellemzői a polgárokéval mutatnak rokonságot. Feltehetően többségük polgárjoggal, vagy a személyes szabadság valamilyen formájával (pl. értelmiségi) rendelkezett, így nem véletlen a hasonlóság. Társadalmi hátterük bizonytalansága és a csoport kis mérete miatt további következtetések levonása nem lehetséges.

A kiemelkedően nagyszámú nemesi csoport általános jellemzői alapvetően eltérnek az alacsonyabb társadalmi státuszú csoportokétól és hasonlóságot mutatnak a teljes magyar honos tábornoki csoport adataival.

Csapatnemtípus	Magyar honos	Nemes alatti	Nemes	Arisztokrata
Könnyűlovas	32,07%	10,53%	35,09%	46,88%
Nehézlovas	3,26%	5,26%	1,75%	6,25%
Lovas	35,33%	15,79%	36,84%	53,13%
Könnyűgyalogos	23,91%	52,63%	19,3%	6,25%
Sorgyalogos	29,35%	15,79%	31,58%	37,5%
Gyalogos	53,26%	68,42%	50,88%	43,75%
Tüzér	1,63%	2,63%	1,75%	
Képzett	8,7%	13,16%	9,65%	
Egyéb	1,09%		0,88%	3,13%
Összesen	100%	100%	100%	100%

20. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok születéskor aktuális társadalmi státuszának aránya csapatnemtípusok szerint

A született nemesek között a három legnagyobb domináns csapatnem sorrendje és aránya is alig mutat eltérést a magyar honos tábornokok teljes csoportjától. A sorgyalogosok és huszárok 30%-ot alig meghaladó aránya mellett a határőr háttér közel 20%-ot tesz ki. A két fő fegyvernem arányának eltérése a teljes mintához képest 3%-on belül marad. A nemesek a társadalmi hierarchia közepén foglaltak helyet, a tábornokok között a legnépesebb csoportot képezték, a tábornoki kar egyik legfontosabb bázisát, egyben a legjellemzőbb típusát is jelentették.

A nemesség belső tagolódása a jelek szerint korántsem egységes attitűdöt takart a karrier tekintetében. A sztereotípiák – a magyar nemes mint huszártiszt ideálja – kétségkívül jelen volt a hadseregben és a magyar társadalomban is, de nem képezi le a teljes spektrumot. A gyalogság a vizsgált korszakra teljesen elfogadottá vált, és a nemesi társadalom különböző rétegeiből származók nagy számban választották karrierjük meghatározó elemének az ország minden részéből. Jó példa erre a Felvidék egyik meghatározó jelentőségű családjának tagja, Máriássy András, aki teljes karrierét a gyalogságnál töltötte, előléptetéseiben családi kapcsolatainak és vagyoni helyzete is fontos szerepet játszottak, tehát a kapcsolati hálót és az

anyagi lehetőségeket nem a sorgyalogos-karrier huszárrá transzformálására használta fel, hanem a gyalogságon belüli előlépésre. Ugyanakkor a nemességen belül kimutatható a határőr katonacsaládok csoportja, akik több generáció együttes szorgosságával érték el a nemességet. Számukra a katonai karrierlehetőséget elsősorban a határőrezredek jelentették, itt széles terük nyílt a kiemelkedő pályához.

A magyar nemes idealizált képének megfelelő huszártiszti (29 fő) karriert tehát legalább két elemmel, a sorgyalogos nemessel (22 fő) és a délszláv határőrtiszt nemessel (17 horvát és 4 szerb) ki kell egészítenünk. A képet tovább gazdagítja a magyarországi németek nemességet elért csoportja (18 fő), akik főként sorgyalogusként (13 fő), kisebb arányban huszárként (4 fő) érték el tábornoki rangot.

A nemesek körében a képzettséget igénylő csapatnemi háttér aránya nagyságrendileg megegyezik a magyar honosok teljes csoportjában mérttel, némileg még meg is haladja azt. Ez megint csak szembemegy az általános képpel, amely szerint a nemesség legfeljebb jogi tanulmányokat folytatott. Nem túl jelentős számban, de a nemes tábornokok között közel 10% arányban a komoly képzettséget feltételező csapatnemek is jelen voltak. A tizenegy fő között hét magyar és négy horvát nemest találhatunk. A horvátok közül hárman nem kimondott határőrkatona-családból származtak, így a képzettség attitűdjét a polgári életből hozták magukkal. A képzettség elsajátítása nem feltétlenül a katonai képzőintézményekben történt. Egy jó középiskolát követően rövidebb-hosszabb egyetemlátogatás, ismeretség vagy rokon révén a Mérnökakadémia előadásain való részvétel mellett az önképzés is nagy szerepet játszott. Petrich András a szegedi piaristáknál tanult, majd a Mérnökakadémiát látogatta egy ideig, ami a tábornoki szolgálathoz elegendő háttérrel adott. A mérnökkari karrierhez viszont, úgy tűnik, hogy elengedhetetlen volt a Mérnökakadémia elvégzése: mind a hét mérnök háttérű tábornok esetében az alapot ez adta az eredményes karrierhez.

A született arisztokrata tábornokok csapatnemi tagozódása más képet mutat. A lovasság dominanciája jelentős, 50%-ot meghaladó arányú, ezen belül is a huszárok esetében különösen magas volt. A hadsereg csapatnemein belüli presztízs az arisztokratákat nagyobb arányban sarkallta lovassági szolgálatra. Az ő választási lehetőségeik nyilvánvalóan szélesebbek lehettek, hiszen kapcsolati hálójukon keresztül könnyen szerezhettek helyet szinte bármelyik csapatnemnél. A sorgyalogosok huszárokkal megegyező száma és a két határőr azt mutatja, hogy a presztízs szerepe nem kizárólagos. Herceg Esterházy Pál Antal, „Fényes” Miklós fia és örököse, az ország legnagyobb tekintélyű és legnagyobb vagyonú családjának tagjaként sorgyalogos szolgálatot követően lett tábornok.

Az arisztokraták esetében a legfeltűnőbb jelenség a képzettséget igénylő csapatnemi háttér teljes hiánya. Ez bizonyosan nem a tudás, a képességek vagy az iskolázottság hiányának tudható be, hiszen az arisztokrata családok sarjait kiváló magántanárok tanították, de gyakori volt közöttük a lovagi iskolák és egyetemek látogatása is, még ha ez formális végzettséget nem is adott. Az önképzés szerepét is meg kell említeni. Ennek ellenére mégsem találunk közöttük egyetlen mérnököt vagy tábornoki tisztet sem. Pedig nem lehet azt állítani, hogy lenézett dolog lett volna mérnökként szolgálni, vagy éppen ne lehetett volna magas pozíciót

elérni ezáltal. Az arisztokraták egy része katonai érdemei alapján kapta a címét a 18. században, tehát elkötelezettek voltak a szolgálat mellett, de mégsem tért egyikük sem ilyen pályára.

Csapatnem	Reprezentatív		Nem reprezentatív		Összesen	
	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány
Huszár	39	43,33%	11	11,7%	50	27,17%
Svalizsér	5	5,56%	2	2,13%	7	3,8%
Ulánus	1	1,11%			1	0,54%
Könnyűlovas			1	1,06%	1	0,54%
Karabélyos			1	1,06%	1	0,54%
Dragonys			1	1,06%	1	0,54%
Vértés	2	2,22%	2	2,13%	4	2,17%
Határőr	3	3,33%	41	43,62%	44	23,91%
Sorgyalogos	30	33,33%	24	25,53%	54	29,35%
Tüzér	1	1,11%	2	2,13%	3	1,63%
Akadémia			1	1,06%	1	0,54%
Aknász	1	1,11%			1	0,54%
Mérnök	5	5,56%	3	3,19%	8	4,35%
Műszaki	1	1,11%			1	0,54%
Sajkás			1	1,06%	1	0,54%
Táborkar			4	4,26%	4	2,17%
Pótlovazás	1	1,11%			1	0,54%
Testőr	1	1,11%			1	0,54%
Összesen	90	100%	94	100%	184	100%

21. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok csapatnemi összetétele társadalmi reprezentativitás szempontjából

A fentiekben a 18. századi magyar rendi társadalom összetett világába kaptunk bepillantást. A társadalom hierarchizáltsága eltérő politikai érdekérvényesítési képességet, de hasonlóan eltérő politikai képviselést is rejtett. Egy gondolat kísérlet erejéig meg lehet próbálni a magyar politikában erőteljesen képviselt csoportokat és a sokkal kisebb politikai szerepet kapott csoportokat szétválasztva is megvizsgálni a katonai érvényesülést. A politikai képviselést értékmérőjéül a diétát kell választanunk, mivel itt koncentrált a rendi társadalom és az uralkodó központosítási törekvései közötti küzdelem. A reprezentatív csoportba ezért azokat soroltam, akik az országgyűlésen a legnagyobb szerepet kapták, biztosítani tudták a legmagasabb politikai fórumon a legerősebb képviselést – akár az országgyűlésen résztvevő bizonyos más csoportok ellenében is. Ilyen alapon a reprezentatív csoportba személyes megjelenési kötelezettségük révén az arisztokratákat, valamint a magyar vármegyei nemesiséget soroltam be. A nem reprezentatívok közé számítottam így a nemesség alatti teljes

társadalmi spektrumot,²⁷ a Magyarországon kívüli nemesség egészét,²⁸ de a magyarországi nem magyarokat is.²⁹

Csapatnemtípus	Reprezentatív		Nem reprezentatív		Összesen	
	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány
Könnyűlovos	45	50%	14	14,89%	59	32,07%
Nehézlovos	2	2,22%	4	4,26%	6	3,26%
Lovas	47	52,22%	18	19,15%	65	35,33%
Könnyűgyalogos	3	3,33%	41	43,62%	44	23,91%
Sorgyalogos	30	33,33%	24	25,53%	54	29,35%
Gyalogos	33	36,67%	65	69,15%	98	53,26%
Tüzér	1	1,11%	2	2,13%	3	1,63%
Képzett	7	7,78%	9	9,57%	16	8,7%
Egyéb	2	2,22%			2	1,09%
Összesen	90	100%	94	100%	184	100%

22. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok csapatnemtípusainak összetétele társadalmi reprezentativitás szempontjából

A két csoport csapatnemi tagolódása között alapvető strukturális eltérés mutatkozik. A reprezentatív csoportban a huszárok dominanciája rendkívül erősen jelentkezik, közel négyszeres az arányuk a másik csoporthoz képest. Összességében a könnyűlovasság a reprezentatív csoport felét alkotja. Úgy vélem, hogy önmagában ez az adat rendkívül beszédes a korabeli hadügyi közbeszéd, de még az utókor emlékezete szempontjából is. A politikai porondon többségben voltak azok, akik számára a katonai szolgálat a könnyűlovasságot jelentette, így az természetesen hangsúlyosabban jelent meg a politikai térben. A sorgyalogság egyharmados aránya is magasabb, mint a nem reprezentatív csoport esetében. A politikai döntéshozók körében a magyar sorgyalogság számotartott tényező volt, amit bizonyít, hogy a magyar tisztikar előmeneteléről szóló országgyűlési felirat koronatanácsi tárgyalásán elsősorban a magyar gyalogezredekéről folyt a vita. A huszárok esetében a kép sokkal egyértelműbb magyar dominanciát mutatott, a sorgyalogságnál viszont a magyar tisztek kisebb, az idegenek nagyobb száma miatt merült fel az előmenetel prioritásának kérdésköre.

A nem reprezentatív csoporton belül a határőrök száma kiugróan magas. A magyar politikai közgondolkodásban a határőrkatonaság szinte egyáltalán nem volt jelen. Ennek azonban csak egyik oka, hogy a politikailag reprezentatív társadalmi csoportokból kevesen szolgáltak

²⁷ A polgárság rendelkezett országgyűlési képvisellel, de a városi követek száma és tekintélye messze elmaradt a vármegyei követekétől.

²⁸ Az erdélyi országgyűlés politikai súlya meg sem közelítette a magyarországiét, így nem tekinthető a vizsgálati kritériumok szempontjából megfelelőnek.

²⁹ Itt elsősorban a németeket kell kiemelni, mivel többségük polgári, vagy külföldi származású, újonnan nemességet szerzett személy volt, így a vármegyei követek számára az ő képviselötük nem lehetett fontos.

ott. A másik, talán még fontosabb tényező, hogy a Katonai határőrvidék igazgatása nem a magyar rendek kezében volt, így a meglévő – amúgy is általában erősen korlátozott – politikai mozgásterük horizontjába nem fért bele a határőrkatonaság ügye.

A szintén népes sorgyalogos csoporttal együtt a gyalogos fegyvernem aránya meghaladta a kétharmadot. Ha ezt összevetjük a reprezentatív csoport arányaival, akkor egyértelműen bizonyosságot nyer, hogy a lovasság a magasabb társadalmi státuszúak mellett a magasabb reprezentativitású társadalmi csoportok fegyverneme. Tovább bontva a megfigyelést, a magyarok esetében a lovasságon belül a huszárság a társadalmilag reprezentatívabb csoportok csapatneme volt.

Csapat-nem	Semmi		Egy lépcső		Két lépcső		Három lépcső		Össz.
	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék	száma	százalék	
Huszár	27	54%	19	38%	4	8%			50
Svalizsér	3	42,86%	3	42,86%			1	14,3%	7
Ulánus			1	100%					1
Könnyű-lovas	1	100%							1
Karabélyos					1	100%			1
Dragonyos			1	100%					1
Vértés	4	100%							4
Határőr	12	27,27%	28	63,64%	4	9,09%			44
Sorgyalog-os	37	68,52%	15	27,78%	2	3,7%			54
Tüzér	1	33,33%	1	33,33%	1	33,33%			3
Akadémia					1	100%			1
Aknász	1	100%							1
Mérnök	3	37,5%	4	50%	1	12,50%			8
Műszaki	1	100%							1
Sajkás					1	100%			1
Táborkar	1	25%	1	25%	2	50%			4
Pótlóvazás	1	100%							1
Testőr	1	100%							1
Összesen	93	50,54%	73	39,67%	17	9,24%	1	0,54%	184

23. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok társadalmi mobilitása csapatnemek szerint

Kis különbséget regisztrálhatunk a képzettséget igénylő csapatnemek tekintetében. Itt a reprezentatív csoport aránya némileg alacsonyabb a másik csoportban megfigyelhetőnél, de ez a különbség egyáltalán nem jelentős, két százalékon belül maradt.

A társadalmi rétegződés vizsgálatának lezárásaképpen a társadalmi mobilitásra is érdemes egy pillantást vetnünk. A tábornokok majdnem felénél tapasztalhatunk társadalmi emelke-

dést, de a csapatnemek szerint ez a szám eltérő. Arra azonban ügyelnünk kell az adatok vizsgálatakor, hogy a kiindulási arány változó, tehát a tábornokok születés kori társadalmi állapota nem ugyanolyan arányú az egyes csapatnemeknél.

Csapatnem-típus	Semmi		Egy		Kettő		Három		Össz.
Könnyűlovas	31	52,54%	23	38,98%	4	6,78%	1	1,69%	59
Nehézlovas	4	66,67%	1	16,67%	1	16,67%			6
Lovas	35	53,85%	24	36,92%	5	7,69%	1	1,54%	65
Könnyűgys	12	27,27%	28	63,64%	4	9,09%			44
Sorgyalogos	37	68,52%	15	27,78%	2	3,7%			54
Gyalogos	49	50%	43	43,88%	6	6,12%			98
Tüzér	1	33,33%	1	33,33%	1	33,33%			3
Képzett	6	37,5%	5	31,25%	5	31,25%			16
Egyéb	2	100%							2
Összesen	93	50,54%	73	39,67%	17	9,24%	1	0,54%	184

24. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok társadalmi mobilitása csapatnem típusok szerint

A csapatnemek közül a három nagyszámút érdemes alaposabban megvizsgálunk, mert ott, ahol csak néhány fő volt, túl nagy az esetlegesség és az ebből adódó lehetséges torzítás. A kiemelkedően nagy emelkedési arányt a határőrgyalogság produkálta, ami abból adódik, hogy a tábornokok születés kori társadalmi státusza ezen csapatnem esetében volt a legalacsonyabb átlagú. A határőr társadalmi állapotból minden tábornok legalább a nemesi szintre eljutott. Több esetben ez nem saját, hanem apai érdemnek volt köszönhető, mivel a hosszán és jól szolgáló csapattisztek számára nemesi címet adományoztak. Közel kétharmad az aránya az egy társadalmi rangot emelkedőknek, ami rendkívül magas. Szintén a határőrgyalogság esetében találkozunk a legmagasabb arányban a két társadalmi rangot emelkedőkkel is. Ez minden esetben határőrből bárói címre jutást jelentett, és a Mária Terézia Katonai Rend elnyerésének következménye volt.

A második legnagyobb társadalmi mobilitást mutató csapatnemnek a huszár bizonyult. A magasabb kiinduló társadalmi státusz miatt kisebb arányra számíthatnánk, ennek ellenére a huszároknak is közel a fele legalább egy szintet emelkedett a társadalmi ranglétrán. A legnagyobb részt nemes huszártisztek számára ez főként a Mária Terézia Katonai Rend révén a bárói cím megszerzését jelentette. Négy esetben találkozunk két társadalmi rangnyi emelkedéssel, ebből ketten nemesi cím alatti helyzetből emelkedtek báróvá, a fennmaradó két eset pedig az idősebb Hadik András és fia, Károly József, akik a tábornagy érdemei révén nemesből gróffá emelkedtek.

A sorgyalogos csapatnem esetében kisebb társadalmi mobilitást figyelhetünk meg, a tábornokok kétharmada nem lépett előre. Ezt főként a viszonylag magas bázis, tehát a sorgyalogos csapatnemi háttérű tábornokok születés kor érvényes magasabb társadalmi státusza

magyarázza. Míg a határőrök közel fele nemes alatti státusszal született, addig a sorgyalogosoknál ez az arány alig haladta meg a 10%-ot. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi emelkedéshez a sorgyalogosok közel 90%-ának csak a Mária Terézia Katonai Rend elnyerésével lehetett esélye, míg a határőrök közel felének esetében ehhez a hosszú és jó szolgálat elegendő volt.

Ugyan kis számokról van szó, de mégis figyelemre méltó a műszaki terület tábornokainak nagy mobilitása. Mivel a terület tábornokai közül egy fő polgári származású volt, a rangemelkedések fő oka a kitüntetések magas száma.

Ezzel át is térhetünk a katonai teljesítmény értékeléséhez. Ennek egyik fontos mutatója a birodalmi katonai rend elnyerésének mértéke. A kapcsolati háló működésének jeleit sem a Rend elnyerésének tendenciáiban, sem egyes eseteiben nem fedezhetjük fel. Ennek alapvető oka, hogy azok a családok, amelyek rendelkeztek akkora kapcsolati tőkével, amivel befolyásolhatták volna a választást, nem voltak ebben motiváltak, mivel számukra társadalmi többletprésztízt a Rend nem hozott.

Hangsúlyozni kell, hogy a vizsgálat nem reprezentatív a Mária Terézia Katonai Rend teljes egészére, csupán a Rendet elnyert, tábornoki rangot elért katonákra szorítkozik. Tekintsük át elsőként az idegen tábornokok adatait:

Csapatnem	Lovagkereszt
Huszár	1
Határőr	1
Sorgyalogos	4
Árkász	1
Mérnök	2
Összesen	9

25. táblázat: A Magyarországon született idegen tábornokok által elnyert Mária Terézia Katonai Rend kitüntetések csapatnemek szerint

Csapatnemtípus	Lovagkereszt
Könnyűlovas	1
Lovas	1
Könnyűgyalogos	1
Sorgyalogos	4
Gyalogos	5
Képzett	3
Összesen	9

26. táblázat: A Magyarországon született idegen tábornokok által elnyert Mária Terézia Katonai Rend kitüntetések csapatnemtípusok szerint

A kis létszámú idegen csoport esetében alapvető következtetéseket nem lehet levonni. A lovagkeresztek száma nagyságrendileg igazodik a csapatnemi arányokhoz, csupán a műszaki terület mutat némi többletet.

Csapatnem	Lovagkereszt	Parancsnoki kereszt	Nagykereszt	Összesen
Huszár	31	7	1	39
Svalizsér	4	1		5
Ulánus	1			1
Könnyűlovás	1			1
Határőr	11			11
Sorgyalogos	18	6	1	25
Tüzér	2			2
Akadémia	1			1
Aknász	1			1
Mérnök	5	2		7
Táborkar	3	1		4
Összesen	78	17	2	97

27. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok által elnyert Mária Terézia Katonai Rend kitüntetések csapatnemek szerint

Csapatnem-típus	Lovagkereszt	Parancsnoki kereszt	Nagykereszt	Összesen
Könnyűlovás	37	8	1	46
Lovás	37	8	1	46
Könnyűgyalogos	11			11
Sorgyalogos	18	6	1	25
Gyalogos	29	6	1	36
Tüzér	2			2
Képzett	10	3		13
Összesen	78	17	2	97

28. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok által elnyert Mária Terézia Katonai Rend kitüntetések csapatnem típusok szerint

A magyar honos tábornokok esetében szembeűnő adat, hogy a 184 tábornok 97 rendi keresztet nyert el, tehát az arány 52,72%. A 31 idegen tábornokra jutó kilenc kereszt 29,03%-os arányt mutat, tehát jelentősen alacsonyabb ennél. A honos és idegen tábornokok csapatnemi összetétele alapvető eltérést mutat, ezért érdemes megvizsgálni, hogy az egyes csapatnemek és az elnyert rendi keresztetek száma hogyan aránylik egymáshoz.

Csapatnem	Tábornokok száma	Rendi kereszték száma	Arány
Huszár	50	39	78%
Svalizsér	7	5	71,43%
Ulánus	1	1	100%
Könnyűlovas	1	1	100%
Karabélyos	1		0%
Dragonyos	1		0%
Vértes	4		0%
Határőr	44	11	25%
Sorgyalogos	54	25	46,3%
Tüzér	3	2	66,67%
Akadémia	1	1	100%
Aknász	1	1	100%
Mérnök	8	7	87,5%
Műszaki	1		0%
Sajkás	1		0%
Táborkar	4	4	100%
Pótlóvadás	1		0%
Testőr	1		0%
Összesen	184	97	52,72%

29. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok száma és az általuk elnyert rendi kereszték aránya csapatnemek szerint

Csapatnem típus	Tábornokok száma	Rendi kereszték száma	Arány
Könnyűlovas	59	46	77,97%
Nehézlovas	6		0%
Lovas	65	46	70,77%
Könnyűgyalogos	44	11	25%
Sorgyalogos	54	25	46,3%
Gyalogos	98	36	36,73%
Tüzér	3	2	66,67%
Képzett	16	13	81,25%
Egyéb	2		0%
Összesen	184	97	52,72%

30. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok száma és az általuk elnyert rendi kereszték aránya csapatnem típusok szerint

Az adatok alapján egyértelműen körvonalazódnak azok a csapatnemek, amelyek képviselői nagyobb arányban nyerték el a rendi keresztéket. A lista élén különösen érdekes módon a képzettséget igénylő csapatnemek állnak. A mérnöki és táborkari háttér négyötödöt meghaladó aránya azt mutatja, hogy ezen a területen nemcsak a képzettség, hanem a személyes

bátorság is sokat számított. Bár a korszak elsősorban nem a várostromokról vagy várvédelemről híres, ezek mégis fontos szerepet játszottak. A németalföldi és Rajna menti erődök az első koalíciós háborúban kulcsszerepet kaptak, míg Itáliában Mantova erődje került középpontba. A tábornokriak az ütközetekben, csatákban mutathatták meg rátermettségüket, mert gyakran egy-egy sordöntő mozdulatot személyesen vezettek.

A könnyűlovasság esetében az arány megközelíti a négyötödöt. Ez a rendkívül magas szám a könnyűlovasság természetéből adódik. Mivel ők látták el a hadsereg előőrs- és elővédszolgálatát, az ellenséggel ők álltak a legtöbbet harcérintkezésben, így kimagasló haditett végrehajtására is nekik adódott a legtöbb alkalmuk. Ez a magas arány egybecseng a reprezentatív társadalmi csoportba tartozók legmagasabb arányával is, tehát a magyar nemes származású tábornokokkal. A könnyűlovasság, a huszárság sztereotípiájának kialakulásában kulcsfontosságú a teljesítményük ilyen típusú elismerése is.

A sorgyalogos csapatnemi háttérű tábornokok rendi keresztjeinek aránya már viszont az 50%-ot sem éri el. Valójában ezt tekinthetjük mértékadónak, középértéknek. A hadsereg legnépesebb csapatnemének szereplése döntött a csaták, hadjáratok, háborúk kimeneteléről, viszont az ellenséggel jellemzően a nagyobb összecsapások alkalmával találkoztak. Az adatsor legérdekesebb része a könnyűgyalogsági háttérű tábornokok által elnyert rendi kereszték kis aránya. A könnyűgyalogságot rendszerint a könnyűlovasság mellé, a hadsereg elővédjébe osztották be, és szintén nagyon sok harcérintkezésben vett részt. Ennek ellenére mégis nagyon kevés elismerést kaptak a tisztjeik. A magyarázat talán az lehet, hogy a könnyűcsapatok több csapatnemet magában foglaló különítményei felett általában a lovasság tisztjei kapták meg a parancsnokságot, a könnyűgyalogos tisztiek beosztott szerepben maradtak. Mivel a kisháborús műveleteket kisebb csapatokban vívták, ezek parancsnokai pályázhattak kitüntetésre.

Az idegen és magyar honos tábornokok által elnyert rendi kereszték aránya közötti eltérést tehát elsősorban nem feltétlenül a személyekben és a magyar honosok nagyobb rátermettségében, képességében kell keresnünk, hanem a csapatnemi háttér összetételében. A magyar honosok közötti huszárok nagy aránya hozta magával a sok rendi keresztet, ami a teljes minta arányát is jelentősen emelte.

A katonai teljesítmény elismerésének másik fontos módja az előléptetés volt. A hadseregben nem létezett semmiféle kötelező érvényű rendelkezés az előléptetések rendjére, azonban ez nem jelenti azt, hogy teljesen önkényesen léptették volna elő a tiszteket. Az előléptetés alapjának az adott rangban töltött szolgálati idő számított. Ezt a főtisztek esetében az ezredekben belül, törzstisztek és tábornokok esetében az egész hadsereget illetően vették alapul. Utóbbi esetben számított a fegyver- és csapatnem is, mivel magasabb rangokban az előléptetés leggyakrabban egy ellátandó feladattal került összekapcsolásra, tehát ha például felmerült, hogy szüksége van a hadsereg elővédjének új tábornokra, akkor a könnyűcsapatok ezredesei közül választottak. Az előléptetések azonban korántsem mindig csak pusztán katonai érdemek vagy a szolgálati idő miatt történtek, a kapcsolati hálónak egyre csökkenő mértékben ugyan, de még mindig fontos szerep jutott.

Csapatnem	Vezérőrnagy	Altábornagy	Táborszernagy	Lovassági tábornok
Huszár				1
Svalizsér	1			
Vértés	1	1		1
Határőr	1	1	1	
Sorgyalogos	11	4	1	
Árkász		1		
Mérnök	1	1		
Pontonos		1		
Táborkar		1		
Oktató	1			
Szekerész	1			
Összesen	17	10	2	2

31. táblázat: A Magyarországon született idegen tábornokok legmagasabb rangja csapatnemek szerint

Csapatnemtípus	Vezérőrnagy	Altábornagy	Táborszernagy	Lovassági tábornok
Könnyűlovas	1			1
Nehézlovas	1	1		1
Lovas	2	1		2
Könnyűgyalogos	1	1	1	
Sorgyalogos	11	4	1	
Gyalogos	12	5	2	
Képzett	1	4		
Egyéb	2			
Összesen	17	10	2	2

32. táblázat: A Magyarországon született idegen tábornokok legmagasabb rangja csapatnemtípusok szerint

Az idegen tábornokok száma túlságosan alacsony ahhoz, hogy alapvető következtetéseket vonhatnánk le belőle. Egyedül a sorgyalogos csapatnem esetében érdemes megjegyeznünk, hogy kétharmaduk legmagasabb rangja vezérőrnagy, negyedük altábornagy, a fennmaradó hat százalék pedig ennél magasabb. Összeségében vezérőrnagyi rangig a felénél kicsivel több, altábornagyig negyedük, ennél magasabbra nyolcaduk jutott.

A vizsgálat alapját a pályafutás alatt elért legmagasabb rang képezi. Összehasonlítva a Magyarországon honos és az idegen tábornokok arányát, az utóbbi kategóriában alacsonyabb rangátlagot tapasztalunk. A teljes hadsereg tekintetében nem állnak rendelkezésre adatok, de feltételezhetjük, hogy a magyar honosok rangja átlagban némileg magasabb lehetett. Ennek okát a csapatnemek eltérő arányában találhatjuk meg.

Csapatnem	Vezér- őrnagy	Altábor- nagy	Tábor- szernagy	Lovassági tábornok	Tábor- nagy
Huszár	21	19		9	1
Svalizsér	3	2		2	
Ulánus		1			
Könnyűlovas	1				
Karabélyos				1	
Dragonyos	1				
Vértés	2	2			
Határőr	30	12	2		
Sorgyalogos	28	18	6	1	1
Tüzér	1	2			
Akadémia			1		
Aknász	1				
Mérnök	3	4	1		
Műszaki	1				
Sajkás	1				
Táborkar	1	1	2		
Pótlóvazás	1				
Testőr			1		
Összesen	95	61	13	13	2

33. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok legmagasabb rangja csapatnemek szerint

Csapatnemtípus	Vezér- őrnagy	Altábor- nagy	Tábor- szernagy	Lovassági tábornok	Tábor- nagy
Könnyűlovas	25	22		11	1
Nehézlovas	3	2		1	
Lovas	28	24		12	1
Könnyűgyalogos	30	12	2		
Sorgyalogos	28	18	6	1	1
Gyalogos	58	30	8	1	1
Tüzér	1	2			
Képzett	7	5	4		
Egyéb	1		1		
Összesen	95	61	13	13	2

34. táblázat: A Magyarországon honos tábornokok legmagasabb rangja csapatnemtípusok szerint

A magyar honos tábornokok között a legmagasabb rangként vezérőrnagyi rangot elérték 51,63%-ot tesznek ki, az altábornagyok 33,15%-ot, az ennél magasabb rangúak 15,22%-ot. Ehhez a középértékhez képest a domináns csapatnemek között jelentős eltérést tapasztalhatunk a magyar honos tábornokok körében. A legalacsonyabb rangon megragadt tábornokok aránya kiemelkedően nagy a határőrök esetében (68,18%), míg a huszároknál kisebb mértékben ugyan, de kiugróan alacsony (42%). Érdekes módon a teljes minta tekintetében érvényes középértéket a sorgyalogság 0,4%-os eltéréssel hozza.

Ez alapvetően megerősíti a korábbi megállapítást, amely szerint a könnyűlovasság előléptetési lehetőségei jelentősen magasabbak voltak az átlagnál, elsősorban a könnyűgyalogság kárára. Az okot alapvetően eddig a harcászatban és alkalmazásban kerestük, de érdemes beemlíteni a lehetséges okok körébe egy másik szempontot is, amely befolyásolhatta az előléptetést, így alapvetően a katonai karrier abszolút sikerességét.

A társadalmi összetétel vizsgálatánál kiemelkedően magas arányt képviseltek a reprezentatív társadalmi körből érkezettek a huszárság esetében, ez az 50 huszár háttérű tábornok 78%-a, ami 39 főt jelentett. Az adat a határőrök esetében rendkívül alacsony, mindössze 3,33%, a sorgyalogosok esetében 55,55%, a teljes minta tekintetében pedig 48,91%. A társadalmi reprezentativitás nem pusztán politikai érdekképviselést jelentett, hanem kapcsolatrendszer is. Az alapvetően jelentősen magasabb társadalmi státuszú tisztek a kapcsolatrendszerükön keresztül is nyilván sokkal hatékonyabban befolyásolhatták az előléptetéseket, mint az ilyenekkel sokkal kisebb mértékben rendelkező nem reprezentatív társadalmi hátterűek. A „vármegyei” nemesség soraiból származó Máriássy András édesanyjához írott leveleiben tisztán kirajzolódik előttünk ez a világ. Egy tehetős felvidéki köznemes rendelkezett olyan kapcsolatokkal, amelyek segítségével saját katonai előléptetéseit gyorsítani tudta.³⁰

A határőrök esetében ilyen, karriert segítő tényező nem állt rendelkezésre. Hiába szolgált sok határőr apja a hadseregben, legtöbb esetben az alacsony rangjuk miatt legfeljebb csak a főtisztek esetében jelenthetett ez némi támogatást, de ott is csak korlátozottan, mert számos többgenerációs határőrtiszti család is rendelkezett hasonló adottságokkal, akik mégsem jutottak tábornoki rangra.

A harmadik tényező a huszárok magas rangját illetően maga a csapatnem, illetve annak belső összetétele. A könnyűlovasságon belül a huszárok aránya a korszak nagyobb részében kétharmad körül mozgott, de az 50%-ot végig meghaladta. Az új ulánus csapatnemből még kevesen tudtak tábornoki rangot szerezni, így a könnyűlovas tábornokok nagyobb része a huszárok közül került ki. A korábban említett okokból pedig a gyalogos és lovas könnyűcsapatok élén magasabb szinten is nagyobb arányban találunk lovasokat, így huszárokat is. A huszár csapatnem teljes elfogadottságát és integráltságát jelzi, hogy ennek megfelelően a belső katonai elit körébe, tehát a felső két tábornoki rangba is a legnagyobb arányban közülük kerültek be.

³⁰ *Iványi* 1936. 75–112., 203–270. o. és *Iványi* 1937. 97–120., 235–260. o.

A negyedik vizsgálandó csoport, a képzettséget igénylő csapatnemek vezetői között a huszárság karrierarányához közelítő értékeket találunk. Ez ismét csak a korábbi tapasztalatot erősíti, amely szerint a nagy szaktudást igénylő szakcsapatok vezetői kevesen voltak, de jelentőségük messze túlmutatott létszámukon.

Összegzés

A tábornokok domináns csapatnemének alapos vizsgálata fontos adatokkal gazdagítja ismereteinket. Ezek már részben a korábbi eredmények megerősítését, alátámasztását jelentik, de sok új információ is napvilágot láthatott. A csapatnemi háttér erősen kötődött a tábornokok nemzetiségéhez, társadalmi helyzetéhez, ezekhez kapcsolódóan még a szülőföldjének földrajzi helyéhez is. A magyar földön született idegen tábornokok alacsony száma esetükben nem ad lehetőséget mélyebb elemzésre, de a sorgyalogság esetében némi kontrollt és összevetést lehetővé tesz.

Az egyes csapatnemek tábornoki igénye eltérő volt. A gyalogság, különösen a sorgyalogság jellemzően kevesebb tábornokkal rendelkezett, míg a lovasság létszámához mérten többel. Ezzel magyarázható a magyar honosok között a huszár csapatnemi háttér nagy száma, ami azonban korántsem annyira magas, mint amit a „magyar huszár” sztereotípiája alapján feltételeznénk. A sztereotípiája okai között bizonyára kiemelt helyet kap, hogy a reprezentatív társadalmi csoportok között a huszárok aránya viszont rendkívül magas.

Nemzetiségek, vallások társadalmi integrációja, asszimilációja tekintetében is érdekes megfigyeléseket tehetünk. A magyarországi németiség szinte teljesen a magyar nemzetiségükre jellemző adatokat hozza, csakúgy, mint a horvátok, de ők annyi különbséggel, hogy természetesen a sorgyalogság helyét a határorgyalogság tölti be. A délszlávok esetében a vallási-nemzetiségi különbség erőteljesen érzékelhető, a szerbeknél azonban az integráció egyértelműen sokkal erősebb, mint a románok esetében. A csonka társadalmú vagy kis lélekszámú közösségek képviselői közül a tábornoki rangot senki sem érte el.

A katonai előmenetelt a csapatnem egyértelműen befolyásolta. A könnyűlovasságnál szolgálók karrierje átlagosan a legmagasabb, amit erőteljes társadalmi beágyazottságukkal, kapcsolatrendszerükkel tovább erősítettek – jellemzően a határorgyalogság kárára.

BIBLIOGRÁFIA

<i>Duffy</i> 2010.	<i>Duffy, Christopher</i> : Maria Theresia und ihre Armees. Stuttgart, 2010.
Generals-Reglement 1769.	Generals-Reglement. Wien, 1769.
<i>Hellebronth</i> 1939.	<i>Hellebronth Kálmán</i> : A magyar testőrségek névkönyve, 1760–1918. Budapest, [1939.]

- Hochedlinger* 2003. *Hochedlinger, Michael*: Austria's Wars of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy, 1683–1797. London–New York, 2003.
- Horstenau* 1913. *Horstenau, Edmund Glaise von*: Kriege unter der Regierung des Kaisers Franz. Befreiungskrieg 1813 und 1814. Einzeldarstellungen der entscheidenden Kriegsergebnisse. III. Bd. Feldzug von Dresden. Wien, 1913.
- Iványi* 1936. *Iványi Béla*: Márkus- és Batizfalvi báró Máriássy András tábornok, a Mária Terézia rend lovagja. 1757–1846. *Hadtörténelmi Közlemények*, 37. (1936) 1. sz. 75–112., 2. sz. 203–270. o.
- Iványi* 1937. *Iványi Béla*: Márkus- és Batizfalvi báró Máriássy András tábornok, a Mária Terézia rend lovagja. 1757–1846. *Hadtörténelmi Közlemények*, 38. (1937) 1. sz. 97–120., 2. sz. 235–260. o.
- Kristóf* 2019. *Kristóf Luca*: Szelekció, defenzivitás, pozicionalitás. Az elit, mint nehezen elérhető társadalmi csoport kutatásának módszertani problémáiról. *Politikatudományi Szemle*, XXVIII. (2019) 2. sz. 37–58. o.
- Lázár* 2015. *Lázár Balázs*: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1815). In: Magyarország hadtörténete. III. k. Szerk. *Hermann Róbert*. Budapest, 2015. 41–114. o.
- Lázár* 2021. *Lázár Balázs*: Az Udvari Haditanács és a Habsburg Birodalom katonai irányítási rendszere (1556–1848). In: A magyar hadügyi igazgatás története (1526–1990). Szerk. *Hermann Róbert*. Budapest, 2021. 89–128. o.
- Mayerhoffer – Criste* 1907. *Mayerhoffer von Vedropolje, Eberhard – Criste, Oskar*: Kriege unter der Regierung des Kaisers Franz. Krieg 1809. I. Bd. Regensburg–Wien, 1907.
- Nagy-L.* 2013. *Nagy-L. István*: A császári-királyi hadsereg, 1765–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok. Pápa, 2013.
- Nagy-L.* 2019. *Nagy-L. István*: A császári-királyi hadsereg magyar tábornokainak kutatásáról, 1787–1815. *Századok*, 153. (2019) 1. sz. 179–209. o.
- Nagy-L.* 2020. *Nagy-L. István*: A császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokai, 1787–1815. Budapest, 2020.
- Réfi* 2014. *Réfi Attila*: A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815). Budapest–Sárvár, 2014.
- Réfi* 2015–2018. *Réfi Attila*: Császári-királyi karabélyos és vértés törzstisztek a francia háborúk idején (1792–1815). Életrajzi lexikon. I–II. k. Pápa, 2015–2018.

- Réfi* 2016. *Réfi Attila*: A császári-királyi ulánusezredek törzstisztjei a francia háborúk idején (1792–1815). Életrajzi lexikon. Pápa, 2016.
- Vizi* 2012. *Vizi László Tamás*: Magyarország és a francia háborúk. In: Franciák Magyarországon, 1809. A Győri Mediawave Fesztivál keretében 2009. április 29–30-án megrendezett nemzetközi tudományos konferencia előadásai. II. k. Szerk. *Bana József – Katona Csaba*. Budapest–Győr, 2012. 261–277. o.
- Vizi* 2014. *Vizi László Tamás*: „Kövesd példájokat vitéz eleidnek...” A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye szerepére. Székesfehérvár, 2014.
- Wenke* 1896. *Wenke, Ernst*: Geschichte des K. u. K. 1. Böhmischen Dragoner-Regimentes Kaiser Franz. Prag, 1896.
- Wrede – Semek* 1898–1905. *Wrede, Alphons Freiherr von – Semek, Anton*: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. I–V. Bd. Wien, 1898–1905.
- Zivkovic – Broucek* 1988. *Zivkovic, Georg – Broucek, Peter*: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. VI. Bd. Allerhöchste Oberbefehl. Die Garden. Wien, 1988.

István Nagy-L.

THE BRANCH BACKGROUND OF THE HUNGARIAN
GENERALS OF THE FRENCH WARS

(Abstract)

The training, courage, military knowledge and leadership abilities of generals, the composition of the general staff can be seen as key factor as for the military performance of an army. In the case of the Habsburg Monarchy, the service of 880 generals from the war year 1788 to the end of 1815 (1 November 1788 to 31 December 1815) can be traced, of which 215 can be shown to have Hungarian ties, and at least 184 of them was of Hungarian nationality. The present research article examines this group in terms of dominant branch background, which adds important data to our knowledge.

The branch background was strongly linked to the nationality and social status of the generals, and even to the geographical location of their homeland. The requirements of becoming a general of the different service branches of the military varied. The infantry, especially the conscripted infantry, typically had fewer generals, while the cavalry had more in proportion to their numbers. This may explain the high number of Hussar branch backgrounds among Hungarian natives, although it is by no means as high as the Hungarian Hussar stereotypes would suggest. Among the reasons for this

stereotype, the fact that the proportion of Hussars among the representative social groups is extremely high is certainly a prominent one.

We may also make interesting observations on the social integration and assimilation of nationalities and religions. The German ethnic group in Hungary shows nearly the same data as the Hungarian ethnic group, and the situation in the case of the Croats is the same, but with the difference that in their case the border guard infantry played the same role as the conscripted infantry for Hungarians. As for the Southern Slavs, the religious-ethnic differences are very marked, but as for the Serbs integration is clearly much stronger than in the case of the Romanians. None of the representatives of communities with a truncated society or small population reached the rank of general.

Military advancement was clearly influenced by the service branch of the given soldier. Those who served in the light cavalry had the highest average career progression, which was further enhanced by their strong social embeddedness and network, typically at the expense of the border guard infantry.

István Nagy-L.

HINTERGRUND DER TRUPPENGATTUNGEN DER AUS UNGARN STAMMENDEN GENERÄLE DER FRANZÖSISCHEN KRIEGE

(Resümee)

Die Ausbildung, der Mut, das militärische Wissen und die Führung der Generäle sowie die Zusammensetzung des Generalstabs können als Schlüssel für die militärische Leistungsfähigkeit einer Armee angesehen werden. Für die Habsburgermonarchie lassen sich die Dienste von 880 Generälen vom Kriegsjahr 1788 bis Ende 1815 (1. November 1788 bis 31. Dezember 1815) nachweisen, davon 215 mit ungarischer Bindung und mindestens 184 mit ungarischer Staatsbürgerschaft. Die Studie untersucht diese letztgenannte Gruppe aus Sicht des Hintergrundes der dominanten Truppengattung, was unsere Kenntnisse um wichtige Daten erweitert.

Der Hintergrund der Truppengattung war eng mit der Nationalität und dem sozialen Status der Generäle und sogar mit der geografischen Lage ihres Heimatlandes verbunden. Der Bedarf an Generälen bei den verschiedenen Truppengattungen war unterschiedlich: Die Infanterie, insbesondere die Linieninfanterie, hatte in der Regel weniger Generäle, während die Kavallerie im Verhältnis zu ihrer Zahl mehr Generäle hatte. Dies könnte die hohe Zahl von Husaren unter den ungarischen Staatsbürgern erklären, auch wenn sie bei weitem nicht so hoch ist, wie es das Klischee der ungarischen Husaren vermuten ließe. Einer der Gründe für dieses Stereotyp ist sicherlich die Tatsache, dass der Anteil der Husaren unter den repräsentativen Gesellschaftsgruppen extrem hoch ist.

Wir haben auch interessante Beobachtungen in Bezug auf die soziale Integration und Assimilation von Nationalitäten und Religionen gemacht. Die Deutschen in Ungarn weisen fast dieselben Daten wie die ungarische Nationalität auf, ebenso die Kroaten, nur mit dem Unterschied, dass die Grenzinfanterie natürlich an die Stelle der Linieninfanterie tritt. Bei den Südslawen ist der religiös-ethnische Unterschied sehr ausgeprägt, aber bei den Serben ist die Integration eindeutig viel stärker als bei den Rumänen. Keiner der Vertreter von Gemeinschaften mit einer Rumpfgesellschaft oder einer geringen Bevölkerung erreichte den Rang eines Generals.

Die militärische Beförderung wurde eindeutig von der Truppengattung beeinflusst. Diejenigen, die in der leichten Kavallerie dienten, hatten im Durchschnitt die höchsten Karrieren, die durch ihre starke soziale Einbettung und ihr Netzwerk noch verstärkt wurden, was in der Regel zu Lasten der Grenzinfanterie ging.

István Nagy-L.

L'ARME D'APPARTENANCE DES GÉNÉRAUX DE
HONGRIE DES GUERRES FRANÇAISES

(Résumé)

La formation, la bravoure, les connaissances militaires et l'autorité des généraux, ainsi que la composition du corps des officiers généraux peuvent être considérées comme la clé des performances militaires d'une armée. Dans le cas de la monarchie des Habsbourg, 880 généraux ont été répertoriés de l'année de guerre 1788 à la fin de 1815 (du 1er novembre 1788 au 31 décembre 1815) dont 215 avaient des liens avec la Hongrie et au moins 184 étaient de nationalité hongroise.

L'arme d'appartenance était fortement liée à la nationalité et au statut social des généraux, voire à la situation géographique de leur région d'origine. Les différentes armes n'avaient pas besoin du même nombre de généraux. L'infanterie, en particulier l'infanterie de ligne, avait moins de généraux, tandis que la cavalerie en avait davantage par rapport à son effectif. Cela explique le nombre élevé de Hongrois dans les troupes de hussards, bien qu'il ne soit en aucun cas aussi élevé que le stéréotype hussard hongrois le suggère. Ce stéréotype s'explique principalement par le fait que la proportion des hussards dans les groupes sociaux représentatifs soit extrêmement élevée.

Nous avons également fait des observations intéressantes concernant l'intégration sociale et l'assimilation des nationalités et des religions. Les données de la minorité allemande en Hongrie sont presque les mêmes que celles caractérisant la nationalité hongroise. Il en va de même pour les Croates à la différence près que les gardes-frontières remplacent évidemment l'infanterie de ligne. Pour les Slaves du Sud, le clivage religieux et ethnique est très marqué, mais pour les Serbes l'intégration est beaucoup plus forte que pour les Roumains. Aucune personne issue d'une communauté « tronquée » ou peu nombreuses n'a atteint le rang de général.

L'arme avait un impact évident sur la carrière militaire. Ceux qui ont servi dans la cavalerie légère ont eu une carrière plus importante en moyenne que ceux de l'infanterie de frontière et ce phénomène fut encore renforcé par leur forte intégration sociale et leur réseau.

Иштван Надь-Л.

ЗАДНИЙ ПЛАН РОДА ВОЙСК ВЕНГЕРСКИХ
ГЕНЕРАЛОВ ФРАНЦУЗСКИХ ВОЙН

(Резюме)

Подготовленность и отвага генералов, их лидерские качества в области военных знаний и состав генеральского состава могут считаться ключевой важностью с точки зрения боевых мощностей армии. В случае Габсбургской Монархии с военного 1788-ого года до конца 1815-ого года (с 1-ого ноября 1788-ого года по 31-ое декабря 1815-ого года) можно продемонстрировать службу 880-и генералов, из которых в случае 215-и личностей доказуема их принадлежность к Венгрии, и, по крайней мере, в 184-ех случаях венгерское подданство, исследование рассматривает эту группу с точки зрения доминирующего рода войск заднего плана, что обогащает наши знания важными данными.

Задний план рода войск был сильно связан с национальностью генералов, их общественным положением, в связи с этим также и с географическим положением местом их рождения. Эти отдельные требования рода войск генералов были различными. Пехота, особенно рядовая пехота, характерно имела меньше генералов, в то время как кавалерия имела больше из них,

относительно численности кавалерии. Этим объясняется большое число заднего плана гусарского рода войск среди венгерских поданных, что отнюдь не так высоко, как можно предположить, на основе венгерско-гусарского стереотипа. Среди причин стереотипа безусловно выдающее место занимает то, что пропорция гусаров среди социальных групп исключительно высока.

Нам удалось сделать интересные наблюдения относительно ассимиляции, социальной интеграции, национальностей и религий. Немецкая национальность в Венгрии публикует почти полностью данные, характерные для венгерской национальности, также как и хорватской, но с той разницей, что у них, конечно, вместо рядовой пехоты действует пехотная пограничная охрана. В случае южных славян религиозно-этническое различие сильно чувствуется, но однако в случае сербов интеграция однозначно намного сильнее, чем в случае румын. Ни один из представителей с ограниченными и малочисленными обществами не достиг звания генерала.

Продвижение в военной службе однозначно зависело от рода войск. Карьера военнослужащих в легкой кавалерии, в среднем самая высокозначимая, которую они укрепляли в дальнейшем своей сильной социальной принадлежностью и сетью контактов - как правило, характерно в ущерб пограничной охранной пехоте.

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

KEMÉNY KRISZTIÁN

A SZOLNOKI ÜTKÖZET

1849. MÁRCIUS 5.

